

ÅSELE KOMMUN

VILHELMINA KOMMUN

ANDT-UNDERSÖKNING

(Alkohol, Narkotika, Dopning och Tobak)

2016

Undersökning av ANDT vanor och social situation bland elever i grundskolans årskurs 9 i Åsele och Vilhelmina kommuner, samt gymnasieskolans år 2 i Vilhelmina kommun

Förord

ANDT-undersökningen som genomförts i Vilhelmina och Åsele är ett led i kommunernas strävan att förebygga droganvändning bland barn och ungdomar. Resultatet utgör således ett värdefullt underlag i det fortsatta arbetet att utveckla ett samordnat och långsiktigt drogforebyggande arbete i kommunerna. Vi som sammanställt den här rapporten representerar Individ- och familjeomsorgen (IFO) i de båda kommunerna.

För andra året i följd genomförs undersökningen i samverkan mellan Vilhelmina och Åsele kommun. Även Skellefteå, Lycksele, Sorsele Norsjö och Malå har genomfört samma undersökning och deras resultat presenteras i respektive kommun.

Vi vill främst tacka de elever som medverkat, samt skolpersonal som avsatt lektionstid för detta ändamål. Dessutom vill vi tacka FRIS i Skellefteå som tagit fram enkäten samt scannat in de besvarade enkäterna och fört över dem till Excel.

Åsele och Vilhelmina mars 2017**Kommunernas ANDT-samordnare**

Helene Ejergård Ahlqvist

Anna Enebjörk

IFO, Åsele Kommun

IFO, Vilhelmina kommun

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	4
1.1 Syfte	5
1.2 Metod	5
1.3 Underlaget	6
1.4 Definitioner	7
2. RESULTAT ÅR 9	9
2.1 Elevernas sociala situation	9
Trivsel i skolan.	9
Känt sig mobbad	10
Mående	10
Skolk.....	11
Medlem i organisation/förening.....	11
Trygghet.....	12
2.2 Elevernas droganvändning	12
Tobak.....	12
Alkohol	14
Narkotika	17
Andra berusningssätt	18
2.3 Föräldrars förhållningssätt.....	18
3. RESULTAT GYMNASIET ÅR 2	19
3.1 Elevernas sociala situation	19
Trivsel i skolan.	19
Känt sig mobbad	20
Mående	20
Skolk.....	21
Medlem i organisation/förening.....	21
Trygghet.....	22
3.2 Elevernas droganvändning	22
Tobak.....	22
Alkohol	24
Narkotika	27
Andra berusningssätt	37
3.3 Föräldrars förhållningssätt.....	27
4. DISKUSSION	28

1. INLEDNING

Vilhelmina kommun har sedan 2011 genomfört en årlig undersökning av skolelevers sociala situation i skolan, tobaks-, alkohol-, narkotika och dopingvanor bland eleverna. För Åsele kommun är det andra året som undersökningen genomförs. Eftersom elevunderlaget på högstadiet är relativt lågt statistiskt sett har vi valt att slå ihop årskurserna 9 i de båda kommunerna. Detta för att skydda anonymitet, men också för att utifrån resultatet kunna jobba förebyggande över kommungränserna. Vi som jobbat med undersökningen har sedan start även velat involvera Dorotea kommun i genomförandet av enkäten, men inte lyckats etablera kontakt med nyckelpersoner varför det inte heller blev det möjligt under 2016. Ambitionen om ett sådant samarbete kvarstår dock.

Det är elever i grundskolans årskurs 9 samt gymnasiet år 2 som varit målgrupp för enkätundersökningen. Enkäten är utformad av FRIS Skellefteå. Skellefteå, Sorsele, Norsjö, Malå, Lycksele och Arjeplogs kommuner genomför varje år samma undersökning.

Resultatet från undersökningen är en viktig del i underlaget för det drogförebyggande arbetet i Åsele och Vilhelmina kommun. Det finns ett stort behov av att följa utvecklingen över tid för att se hur elevers drogvanor förändras samt successivt utvärdera och utveckla det drogförebyggande arbetet på lokal nivå. Kontinuerliga ANDT undersökningar bland elever är därför viktiga och årets undersökning är ett led i att fullfölja den strävan.

Undersökningen följer i huvudsakliga delar de studier över hela riket som sedan 1971 genomförs av Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysningen (CAN). Därigenom blir det möjligt att göra jämförelser mellan våra kommuner och riket i stort. CAN:s undersökning ger en generell beskrivning av utvecklingstendenser medan undersökningen i Åsele och Vilhelmina ger en närmare lägesbeskrivning där vi kan följa tendenser och trender vad gäller elevernas drogvanor.

1.1 Syfte

Undersökningen utförs för att kartlägga elevers droganvändning. Den är även ett led i Åsele och Vilhelmina kommuns strävan att öka sin kunskap om droganvändningen samt att förebygga droganvändningen bland elever. Syftet med undersökningen är:

- Att redogöra för ANDT bruket bland elever i årskurs 9 samt år 2
- Att jämföra lokala förhållanden vad gäller elevers ANDT vanor, med CANS:s rapportering för hela riket.
- Att använda jämförelsematerial för åren 2011-2016 för Vilhelmina kommun och 2015-2016 för Åsele.
- Att få ett underlag för kommunens förebyggande arbete i ANDT
- Att försöka ge svar på frågor som ökar kunskapen om unga användare av ANDT i kommunen
- Att visa på och förstärka att det är många elever som inte brukar alkohol, narkotika, dopning eller tobak

1.2 Metod

Undersökningen genomfördes under veckorna 38-40. En del frågor har haft bundna svarsalternativ och några har haft flera svarsalternativ. Frågorna har fasta svarsalternativ för att underlätta en jämförelse över tid. En nackdel med fasta svarsalternativ är att eleverna kan tolka dessa olika.

Eleverna har i klassrum på lektionstid anonymt, enskilt och skriftligt fått besvara frågor i en enkät. Lärare eller annan ansvarig vuxen har medverkat vid skrivtillfället för att kunna ge information samt besvara eventuella frågor.

FRIS (förebyggande rådet i Skellefteå) skickade ut enkäterna till kommunernas kontaktpersoner för ANDT-frågor. Förtryckta kuvert har medföljt enkäten och efter ifyllandet har enkäterna lagts i kuverten och förseglats för att bevara anonymiteten. Enkäterna har sedan skickats vidare till Fritidskontoret i Skellefteå. Skellefteå kommun har ansvarat för att skanna enkätsvaren och sedan fört in dem i statistikprogrammet Analysen, därefter har svaren bifogats som fil och skickats med e-post till Åsele och Vilhelmina. Sedan har processen

efterföljts med att bearbeta siffrorna i Excel av kommunernas kontaktpersoner för ANDT-frågor.

Metodiken och frågeställningarna är väl beprövade och anses generellt skapa en hög validitet i resultaten. De ursprungliga frågorna togs fram inför 1995 års undersökning i Skellefteå kommun av den ansvariga projektgruppen i Skellefteå tillsammans med Institutet Ungdom och Framtid. Samma frågeformuleringar har i princip använts sedan dess för att möjliggöra jämförelser och se eventuella förändringar och tendenser över tid. Vilhelmina kommun gjorde denna undersökning första gången 2005 och även efterföljande år. Sedan gjordes dock ingen förrän 2011 och är sedan dess utförd varje år. För att skapa god validitet i undersökningen och för att kunna möjliggöra jämförelser samt för att se eventuella förändringar och trender över tid är det av betydelse att undersökningen genomförs varje år.

1.3 Underlaget

Undersökning som genomförts är en totalundersökning bland elever i grundskolans år 9 och gymnasieskolans år 2. Elever som inte var närvarande vid undersökningstillfället har inte haft möjlighet att fylla i enkäten vid ett senare tillfälle.

Totala antalet deltagande elever samt bortfall

	Antal deltagande	Bortfall antal/st	Bortfall andel/%
År 9	105	15	12,5
År 2	59	21	26

Bortfallet i 2016 års undersökning antas bero på normal frånvaro som sjukdom eller praktik. Några enkäter från gymnasieskolan skickades tillbaka från skolan till oss för sent och kom därför inte med i sammanställningen.

Risk för så kallade mätfel kan vara större vid frågor som kan upplevas känsliga, exempelvis alkohol- och drogvänor. Vetenskapliga undersökningar vad gäller alkoholkonsumtion och liknande har visat att det finns en viss tendens att överrespektive underskatta sin konsumtion. Sådana fel finns troligtvis även i denna rapport, vilket innebär att resultaten bör användas med försiktighet och i sitt

rätta sammanhang. Eftersom undersökningen kommer innebära jämförelse över tid, torde dessa fel vara likartade och därmed inte påverka möjligheterna att göra jämförelse och dra slutsatser från resultaten mellan åren.

1.4 Definitioner

Social situation

Mobbning definieras enligt skolverket som en upprepad negativ handling när någon eller några medvetet och med avsikt tillfogar eller försöker tillfoga en annan skada eller obehag. Eleven bedömer själv om hen känner sig/känt sig mobbad utifrån sin egen tolkning och det är den egna känsla som styr. Med *föreningstillhörighet* menas vilken förening/organisation eleven tillhör i kategorierna idrott, ideell organisation, ideell miljöorganisation, politiskt parti/ungdomsförbund och annan organisation.

Tobak

Endast de som röker eller snusar, någon gång eller dagligen, definieras som tobaksbrukare. Elever som uppgivit att de röker alternativt snusar någon gång eller dagligen räknas när det gäller vid vilken ålder de använde tobak för första gången.

Alkohol

Vad som menas med alkoholkonsumtion kan definieras på många olika sätt. I denna rapport används benämningen *konsumtion*, vilket innebär att alkohol används ibland, varje helg, eller oftare. Med *högkonsument* avses elever som dricker alkohol varje helg eller oftare. Med starkcider avses även alkoholäsk och med hembränt avses hemtillverkad sprit. De elever som svarat att de någon gång har varit berusade har räknats när det gäller ålder för första berusningstillfället. I frågan rörande alkohol och trafik används begreppet *motorfordon*. Med motorfordon avses moped, skoter, bil, a-traktor etc.

Narkotika

I rapporten presenteras svar kring användandet av narkotika. Missbruk definieras som all icke medicinsk användning av narkotika. Enligt dopningsmedelslagstiftningen klassificering av dopingpreparat som förbjudna medel definieras också som missbruk om det sker i icke medicinsk användning. Endast de som svarat att de använt narkotika räknas, när det gäller ålder för första missbrukstillfället.

Föräldrar

Samtliga frågor gällande föräldrar bygger på elevernas egna uppfattningar om deras föräldrars inställning.

Skydds- och riskfaktorer

Detta är begrepp som oftast används då man pratar om barns utsatthet under uppväxten. Exempel på skyddsfaktorer är tydliga och kärleksfullt föräldraskap samt ett utvecklat socialt nätverk. Exempel på riskfaktorer kan vara avsaknad av goda förebilder, skolk, missbruk i familjen samt tillgång på droger. För mer ingående definition hänvisas ni till folkhälsomyndigheten.

Rikssnittet

Det som i rapporten definieras som rikssnittet kommer från den riksundersökning som Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysningen (CAN) gjorde bland rikets årskurs 9 och år 2 våren 2016. I vissa fall är svarsalternativen inte exakt lika formulerade vilket gör att jämförelserna inte blir helt korrekta, men vår bedömning är att de är så pass likvärdiga att det ändå fungerar. Det avser till exempel frågan om trivsel i skolan. Mer information om CAN,s rapport om skolelevers drogvanor på www.can.se

Blanka svar

De elever som inte har angivit eller markerat flera alternativ där bara ett svarsalternativ varit tillåtet, kommer i rapporten att redovisas som blanka.

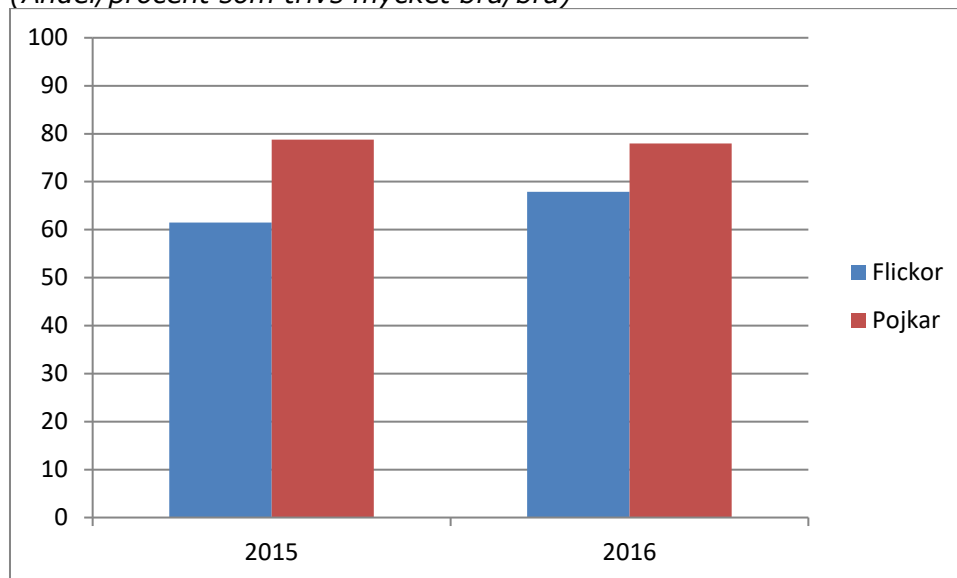
2. RESULTAT GRUNDSKOLAN ÅR 9

I detta avsnitt redovisas de övergripande resultaten för år 9. Där det är möjligt görs jämförelser med resultaten från CAN:s undersökning.

2.1 Elevernas sociala situation

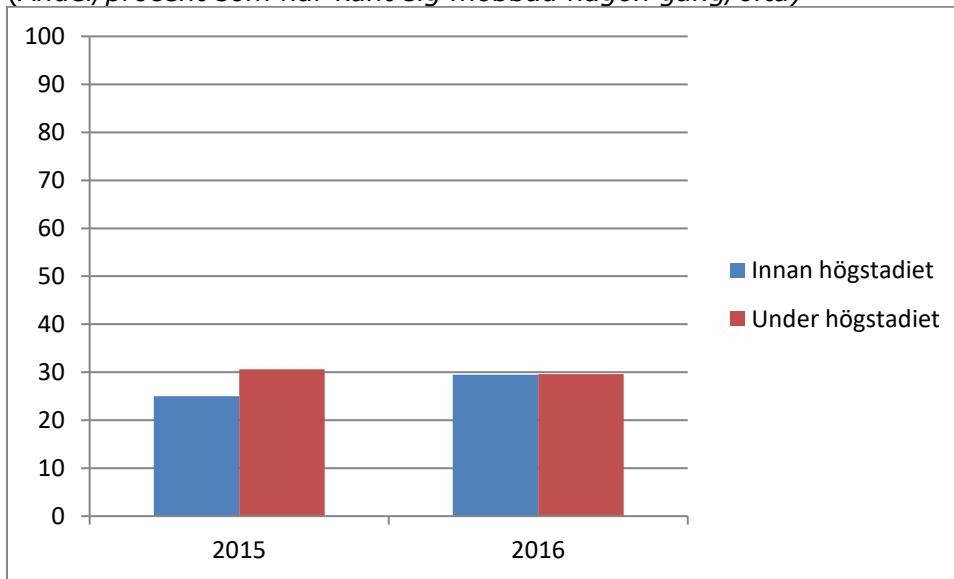
Diagram 1. Hur trivs du i skolan?
(Andel/procent som trivs mycket bra/bra)

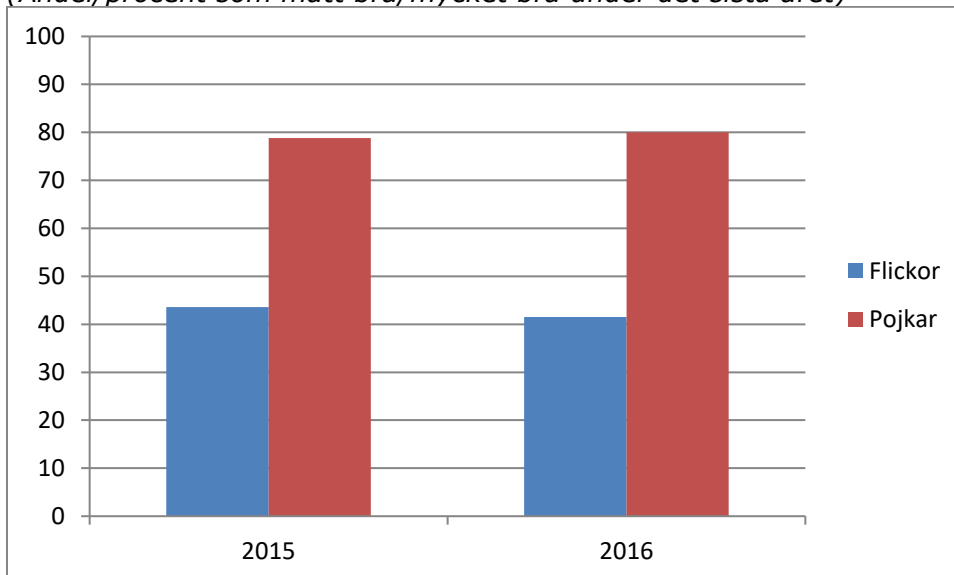
Av diagrammet kan vi utläsa att den största andelen trivs bra i skolan. Eleverna i Åsele trivs något bättre i skolan än eleverna i Vilhelmina, men det är en marginell skillnad i år jämfört med förra året då skillnaden var större. Flickorna i Vilhelmina är den grupp som anger att de trivs minst bra i skolan med 13,2 procent som trivs dåligt eller mycket dåligt. Pojkarna mår generellt bättre än flickorna, 78 procent mot 67,9 procent.

Tittar vi på riket vad gäller trivsel i skolan är motsvarande siffra för pojkarna 83,2 procent och 77 procent för flickorna.

En fråga som också ställdes var hur eleverna trivs med skolarbetet och undervisningen. 72 procent av eleverna uppger att de trivs bra eller mycket bra. Pojkarna trivs något bättre än flickorna. Det är endast en mycket liten andel som uppger att de trivs dåligt. Trivseln med skolarbetet och undervisningen hos eleverna har ökat från förra året. Eleverna i Åsele trivs liksom förra året bättre med skolarbetet än eleverna i Vilhelmina.

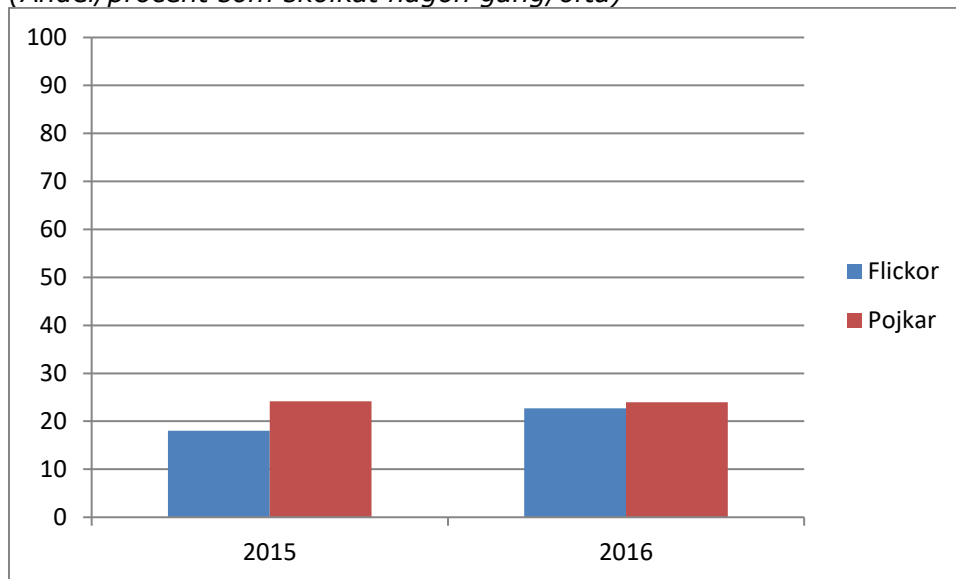
Diagram 2. Har du känt dig mobbad?*(Andel/procent som har känt sig mobbad någon gång/ofta)*

Andelen elever som känt sig mobbade innan högstadiet har stigit något från föregående år. Det är en marginell minskning av andelen elever som känt sig mobbade under högstadiet.

Diagram 3. Hur upplever du ditt eget mående?*(Andel/procent som mått bra/mycket bra under det sista året)*

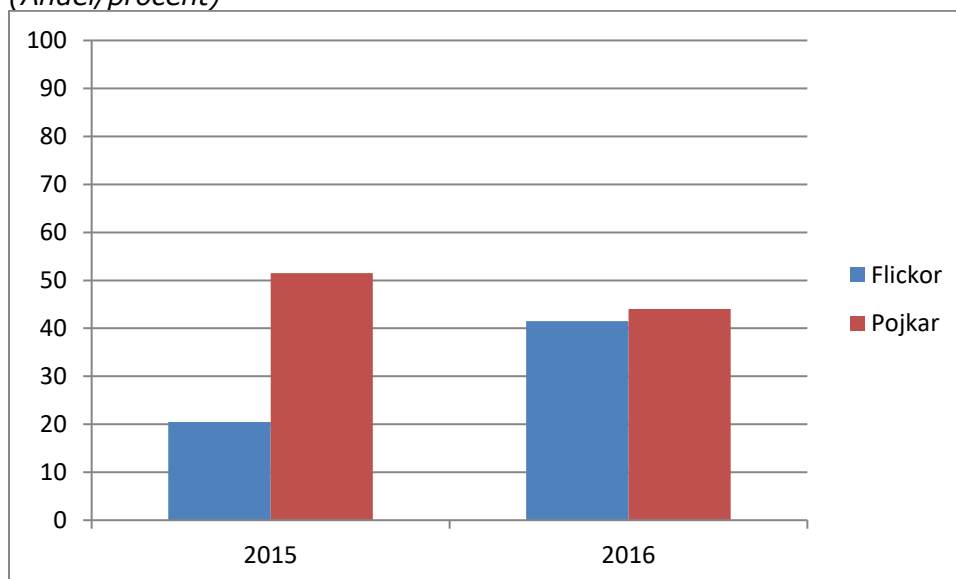
Generellt upplever flickorna sitt mående som sämre än vad pojkarna upplever sitt. Bland flickorna är det ungefär en tredjedel som upplever sitt mående som dåligt eller mycket dåligt. Medan det bland pojkarna endast är en mycket liten andel som uppger sig må dåligt.

Diagram 4. Brukar du vara borta från skolan utan giltig anledning?
(Andel/procent som skolkat någon gång/ofta)

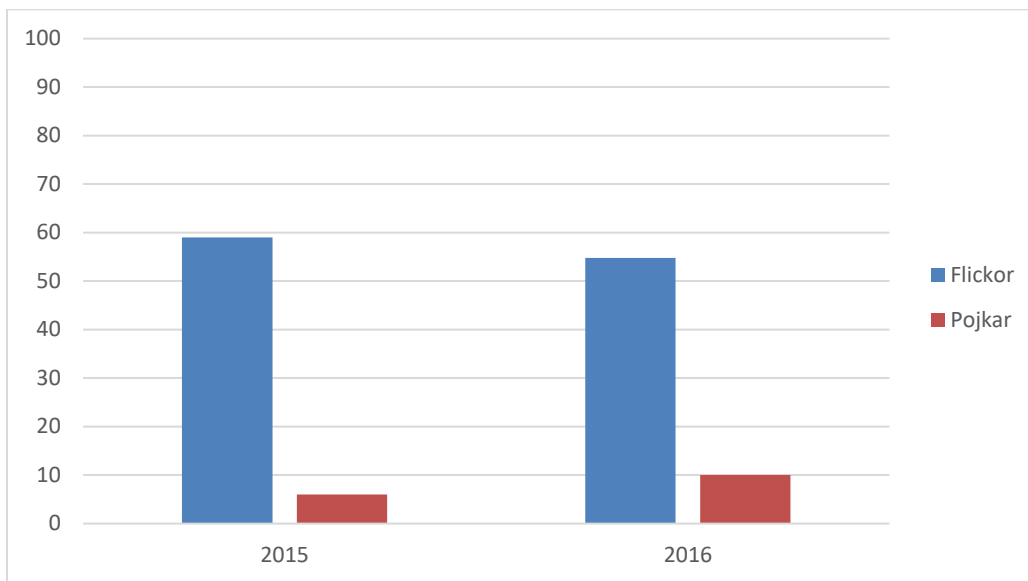
Andelen elever som skolkar ligger på drygt 20 procent och det rör sig till största delen om skolka någon gång. Någon enstaka skolkar ofta. Jämför vi med riket är det 25,4 procent av flickorna och 23 procent av pojkarna och som skolkar.

Diagram 5. Är du medlem i någon förening/organisation?
(Andel/procent)

Andel elever som är medlem i någon förening eller organisation är totalt 43,8 procent. Det är en ökning från föregående år och ökningen står flickorna för. De elever som uppger att det inte är föreningsanslutna uppger att de istället bland annat är med kompisar eller tränar (gym, sport) på egen hand.

Diagram 6. Hur ofta känner du dig otrygg när du vistas ute på gator och torg kvällstid? (andel/procent som känner sig otrygg ibland, för det mesta/alltid)

Av diagrammet kan vi se att det är flickorna som känner sig otrygga. 20 procent av flickorna känner sig *alltid* eller för *det mesta* otrygga när de vistas ute på gator och torg kvällstid. Samtliga pojkar som känner sig rädda gör det ibland. Det ställs också frågor om hur trygg/otrygg de känner sig på andra platser och resultatet visar att på skolan dagtid är 20,8 procent av flickorna otrygga (ibland/för det mesta/alltid) och sex procent av pojkarna. 32,1 procent av flickorna är otrygga i sitt bostadsområde kvällstid och 4 procent av pojkarna.

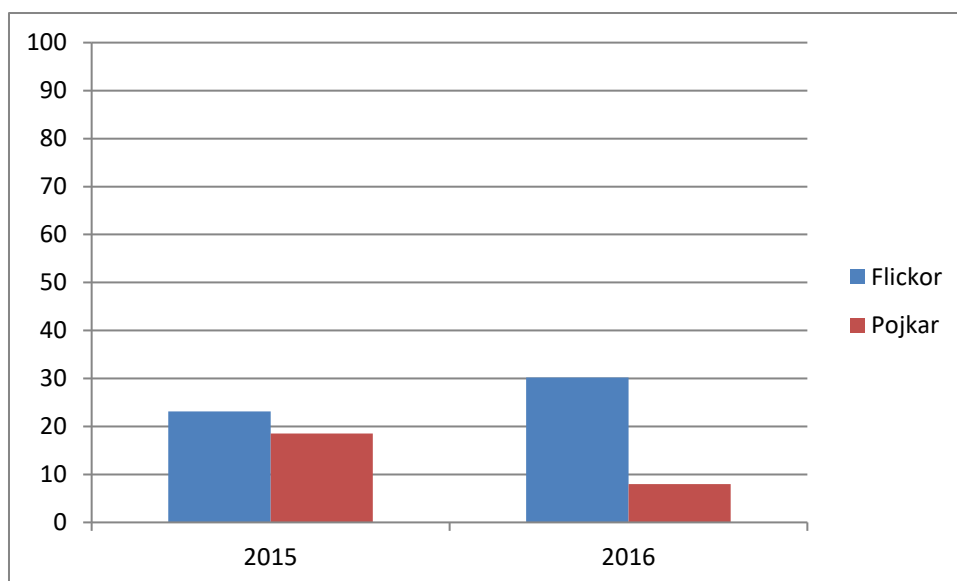
2.2 Elevernas droganvändning

I detta avsnitt redovisas resultatet under respektive drog (tobak, alkohol, narkotika och andra berusningsätt).

Tobak

Diagram 7. Röker du?

(Andel/procent som röker någon gång/dagligen)

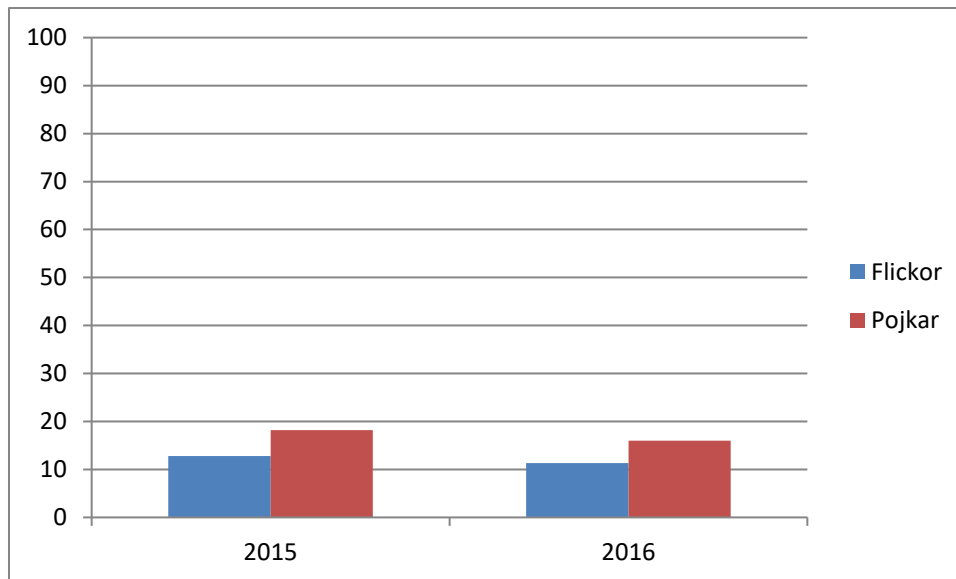

Undersökningen visar att andelen rökare är totalt 19,1 procent, vilket är en liten minskning från föregående år. Det är större andel flickor än pojkar som röker och samma förhållande råder i båda kommunerna. Till skillnad från förra året är det är något större andel av eleverna i Åsele som röker än eleverna i Vilhelmina. Tittar vi på kommunerna tillsammans är det 30,2 procent av flickorna som röker och bland pojkarna är motsvarande siffra 8 procent. Jämför vi med riket röker 12,4 procent av flickorna och bland pojkarna är motsvarande siffra 7,6 procent.

Enkäten visar skillnader mellan könen i debutålder för rökning. Den största andelen flickor röker för första gången innan de har hunnit fylla 14 år, medan det för pojkarna är hälften som röker för första gången innan de fyllt 12 år och hälften som röker efter de fyllt 14 år. Slår vi ihop flickornas och pojkarnas resultat visar det att mer än hälften röker för första gången innan eller det år de fyller 13.

Diagram 8. Snusar du?

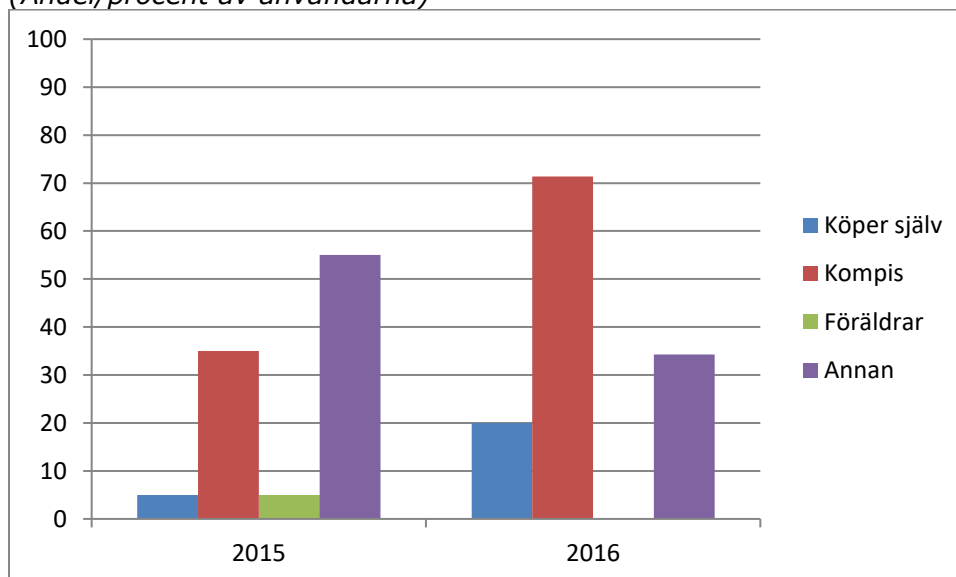
(Andel/procent som snusar någon gång/dagligen)

Diagrammet visar att den totala andelen elever som uppger att de snusar någon gång/dagligen är 13,3 procent. Det är en marginell minskning med två procent från förra året. En liten andel snusar dagligen. Det är fler pojkar än flickor som snusar totalt. Totalt är det 11,3 procent av flickorna som snusar och 16 procent av pojkarna. I riket snusar 1,4 procent av flickorna och bland pojkarna är motsvarande siffra 9 procent.

Debutåldern för snus varierar mellan 10 och 15 år. Hälften av de som snusar började vid 14 års ålder eller senare.

Diagram 9. Hur får du tag på tobak?
(Andel/procent av användarna)

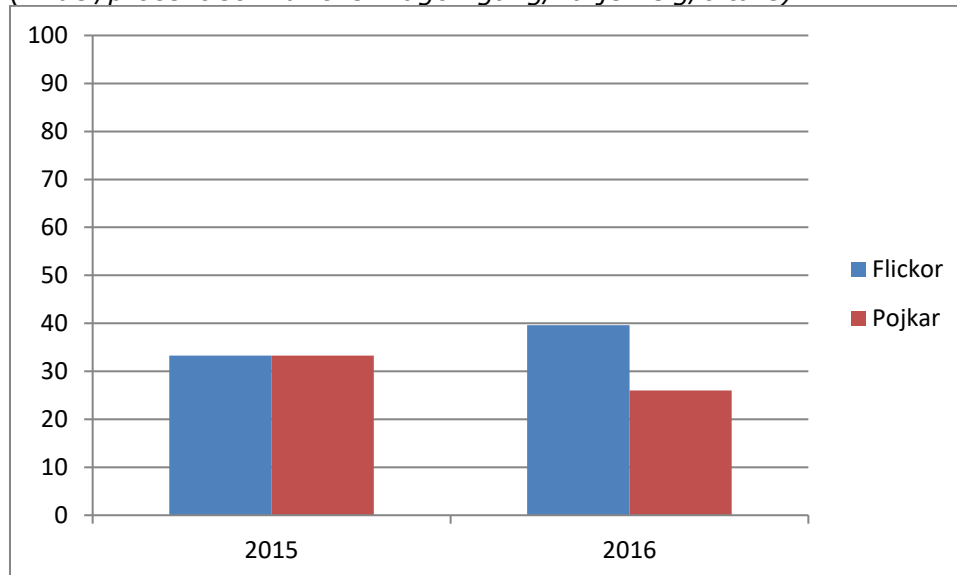
Det här året visar undersökningen liksom förra året att de två vanligaste sätten att få tag i tobak är via en kompis och annan person. I år är det i motsatt ordning jämfört med föregående år och det vanligaste sättet är att få tag på

tobaken via en kompis. Det är ingen av eleverna som fått tobak från sina föräldrar.

Alkohol

Diagram 10. Alkoholkonsument

(Andel/procent som dricker någon gång/varje helg/oftare)

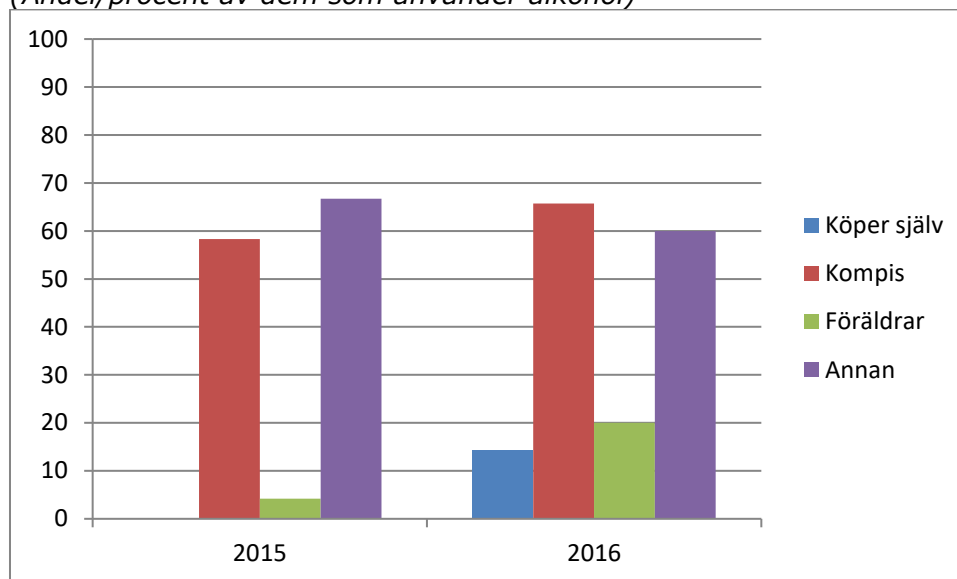
Liksom förra året är 33,3 procent av eleverna i år 9 alkoholkonsumenter. Skillnaden från förra året är att det i år är större andel flickor än pojkar som dricker alkohol. Det är något större andel elever i Åsele än i Vilhelmina som är alkoholkonsumenter. För de båda kommunerna är 39,6 procent av flickorna alkoholkonsumenter och för pojkarna är motsvarande siffra 26 procent. Motsvarande siffra för riket är 43,7 procent för flickorna och för pojkarna 35,8 procent.

5,7 procent av alkoholkonsumenterna uppger att de dricker varje helg eller oftare (högkonsumenter). Av de elever som konsumerat alkohol har 74,3 procent druckit alkohol senaste månaden. Flickornas alkoholkonsumtion domineras av alkoholisk/starkcider och sprit. Bland pojkarna är det starköl, folköl och sprit. Undersökningen visar att den vanligaste åldern för det första berusningstillfället är 14 år.

Totalt 17 procent av eleverna har någon gång druckit hemtillverkad sprit. Jämför vi med riket ligger siffran endast på 5 procent.

Diagram 11. Hur får du tag på alkohol?

(Andel/procent av dem som använder alkohol)

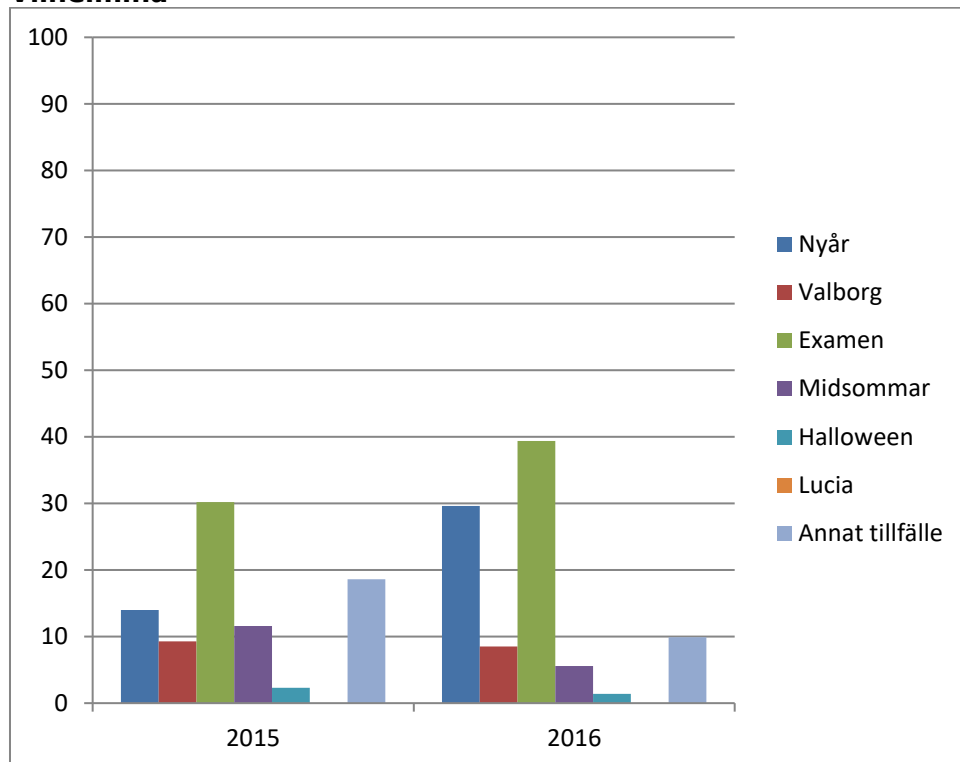

Diagrammet visar att de två vanligaste sätten att få tag på alkohol är via kompis eller annan person. Andelen elever som får alkohol från sina föräldrar är större i år än förra året. Det är liksom förra året vanligare att det är flickor än pojkar som får alkohol från sina föräldrar.

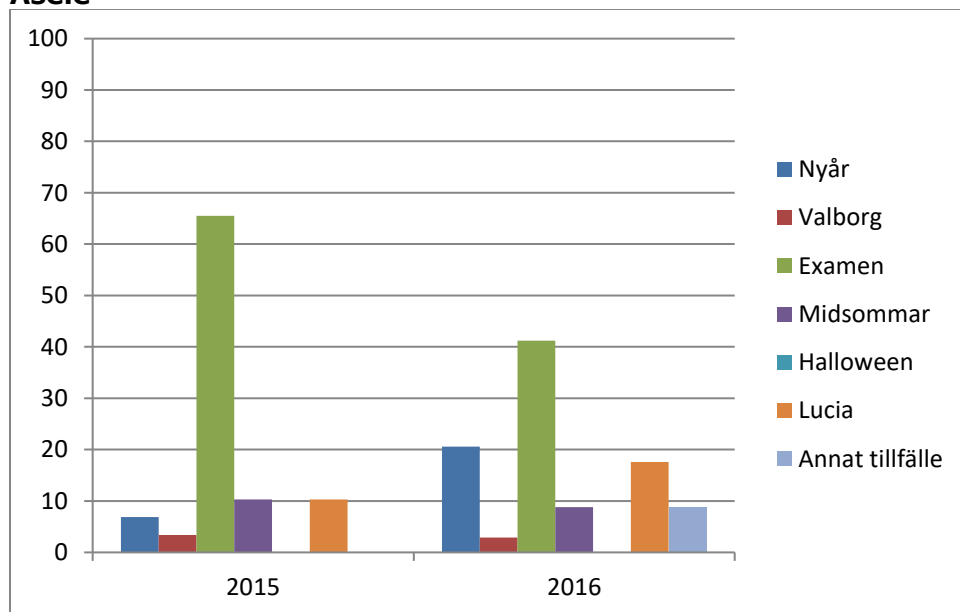
Diagram 12a. När tror du det är vanligast att ungdomar alkoholdebuterar?
(Andel/procent)

Vilhelmina

Diagram 12b. När tror du det är vanligast att ungdomar alkoholdebuterar?
(Andel/procent)

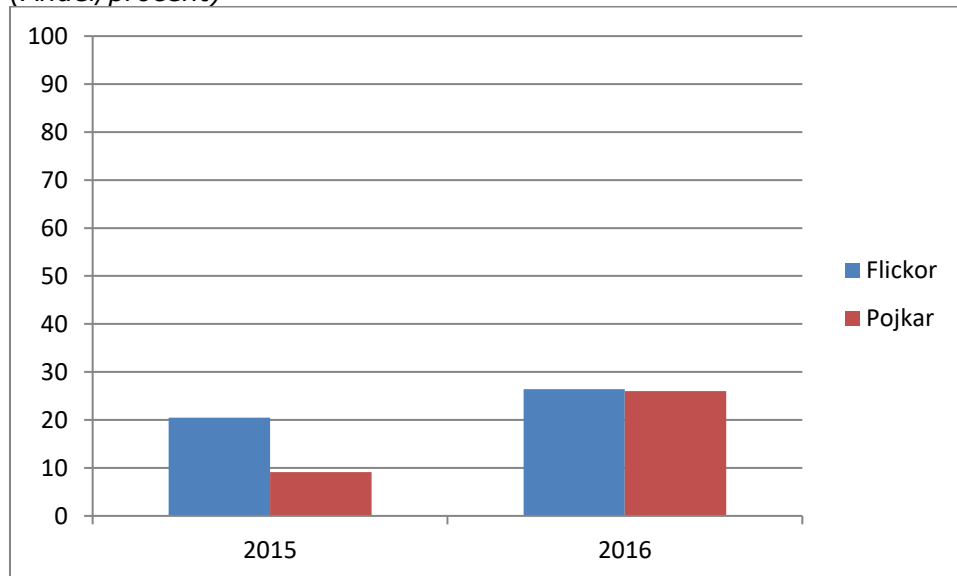
Åsele

Både i Vilhelmina och Åsele svarar i eleverna att examen är det vanligaste tillfället för ungdomar att dricka alkohol för första gången. Nyår kommer

därefter. I Åsele har knappt 20 procent svarat lucia, medan ingen elev i Vilhelmina har valt det svarsalternativet.

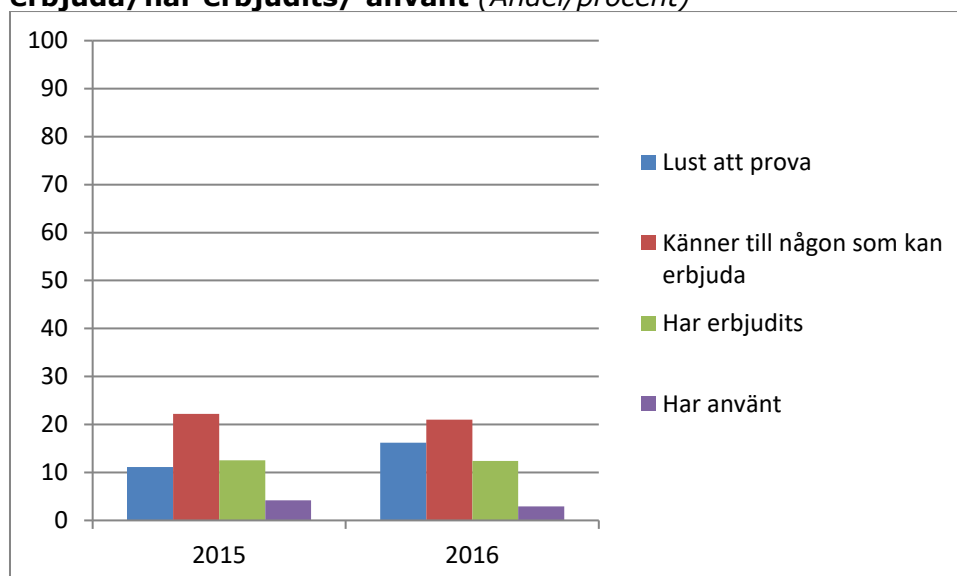
Diagram 13. Har du åkt ett motorfordon med en berusad förare?
(Andel/procent)

Totalt är det drygt 26 procent som åkt med en berusad förare. Det är en ökning från förra året. I år är det mer jämt fördelat mellan könen. Eleverna svarade också på frågan om de själva kört berusade och det var totalt 5,7 procent som gjort det.

Narkotika

Diagram 14. Elever som känner lust att prova/känner till någon som kan erbjuda/har erbjudits/ använt (Andel/procent)

Större andel flickor än pojkar har lust att prova narkotika. Det är även större andel flickor än pojkar som känner till någon som kan erbjuda och som har

erbjudits. Undersökningen visar att någon enstaka elev i år 9 har använt narkotika.

Andra berusningsätt

Tabletter eller annan berusning

8,6 procent av eleverna har någon gång berusat sig på annat än alkohol och narkotika. De har svarat att de berusat sig med sniffning/boffning, tabletter eller annat. Det är en ökning från förra året med 4,2 procent.

Kosttillskott och dopning

Undersökningen visar att 12,4 procent av eleverna har använt kosttillskott. Det är en ökning från förra året med 2,7 procent

Ingen av eleverna har svarat att de använt dopningspreparat.

2.3 Föräldrars förhållningssätt

I enkäten ställs frågor om elevernas uppfattning om huruvida deras föräldrar känner till att de dricker alkohol och 40 procent svarar att föräldrarna inte känner till att de dricker. 42,9 procent tror att föräldrarna känner till *en del* av konsumtionen, medan 11,5 procent tror att föräldrarna känner till *all* deras konsumtion.

Det ställs även en fråga om föräldrarna tillåter att de dricker och då svarar 28,6 procent att de uppfattar att föräldrarna tillåter. 65,7 procent av eleverna uppfattar att föräldrarna inte tillåter. Det är större andel pojkar än flickor som uppger att de har tillåtande föräldrar. Större andel elever i Åsele än i Vilhelmina upplever sina föräldrar som tillåtande.

I enkäten finns en fråga som handlar om föräldrarna känner till var de vistas på fredag- och lördagskvällar. Andelen elever som uppger att deras föräldrar *alltid* vet var de är ligger på 56,2 procent. 34,3 procent svarar att föräldrarna *ibland* vet var de är.

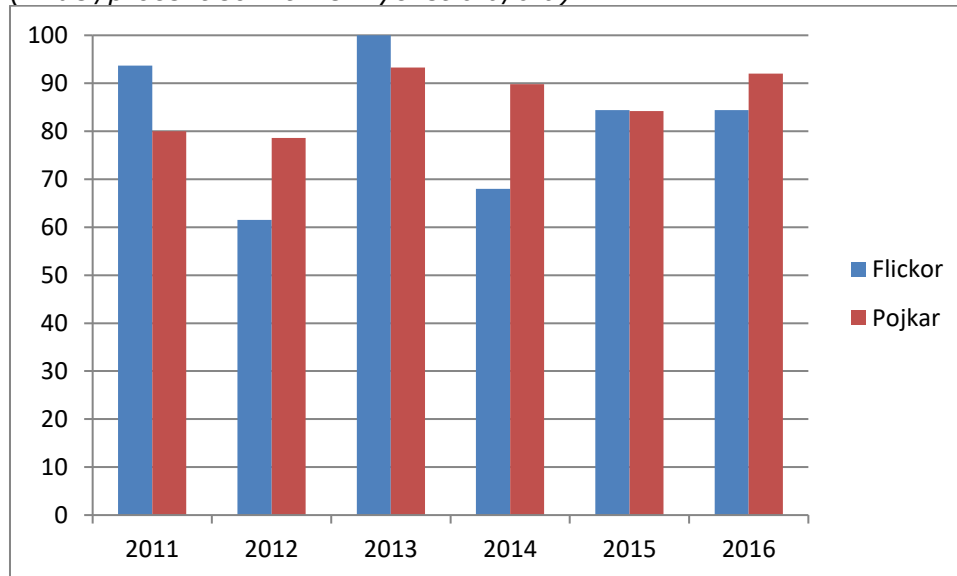
3. RESULTAT GYMNASIET ÅR 2

I detta avsnitt redovisas de övergripande resultaten för år 2. Där det är möjligt görs jämförelser med resultaten från CAN:s undersökning.

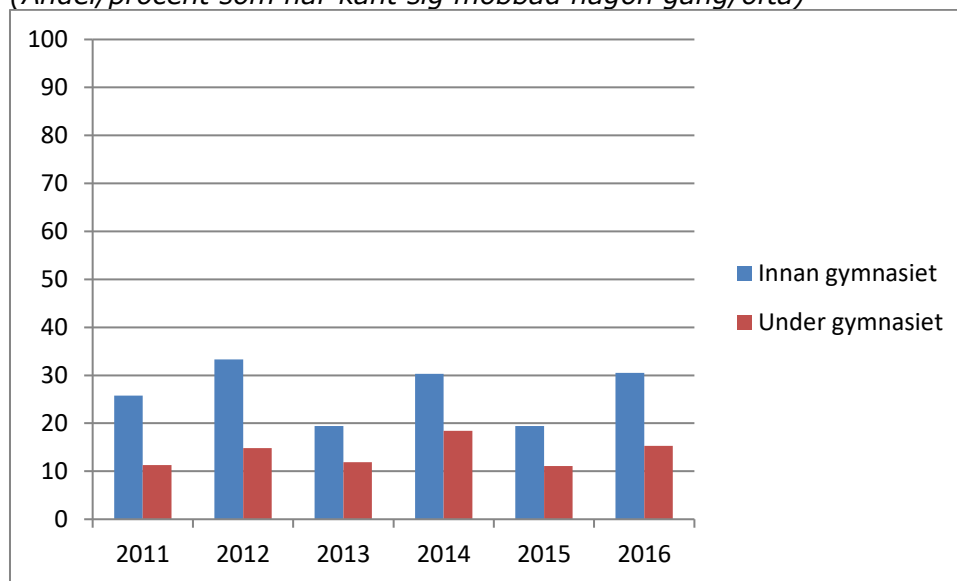
3.1 Elevernas sociala situation

Diagram 15. Hur trivs du i skolan?

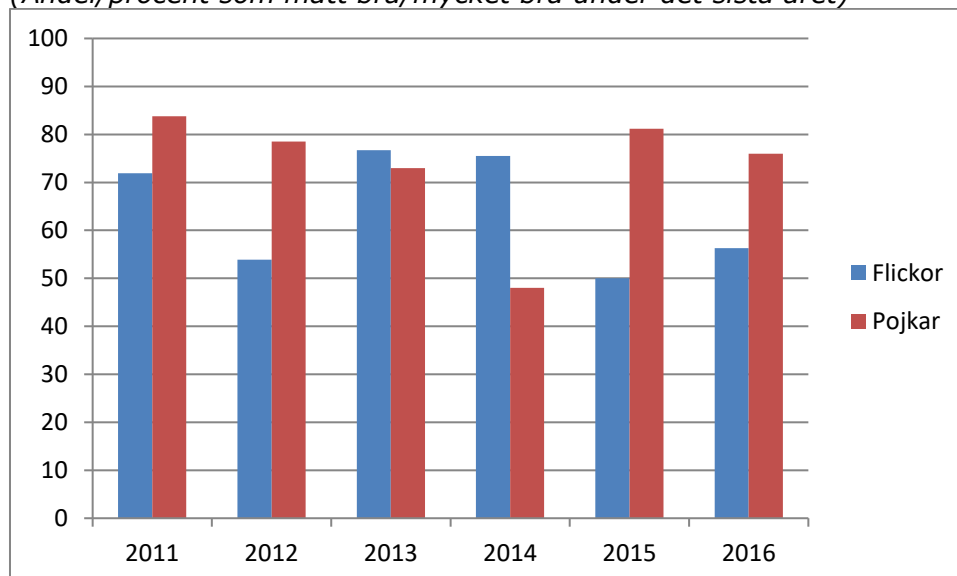
(Andel/procent som trivs mycket bra/bra)

Undersökningen visar att eleverna i hög grad trivs i skolan. Bland de som inte svarat att de trivs bra eller mycket bra har huvudparten valt svarsalternativet varken/eller. Bara någon enstaka svarar att de trivs dåligt. Jämför vi med riket ligger Vilhelmina något högre. (Svarsalternativen i CANs undersökning är lite annorlunda än i vår enkät och jämförelsen grundar sig i de elever som i CANs undersökning valt svarsalternativen Mycket bra/ganska bra.)

Diagram 16. Har du känt dig mobbad?*(Andel/procent som har känt sig mobbad någon gång/ofta)*

Bland de som känt sig mobbade har de flesta valt svarsalternativet någon gång.

Diagram 17. Hur upplever du ditt eget mående?*(Andel/procent som mått bra/mycket bra under det sista året)*

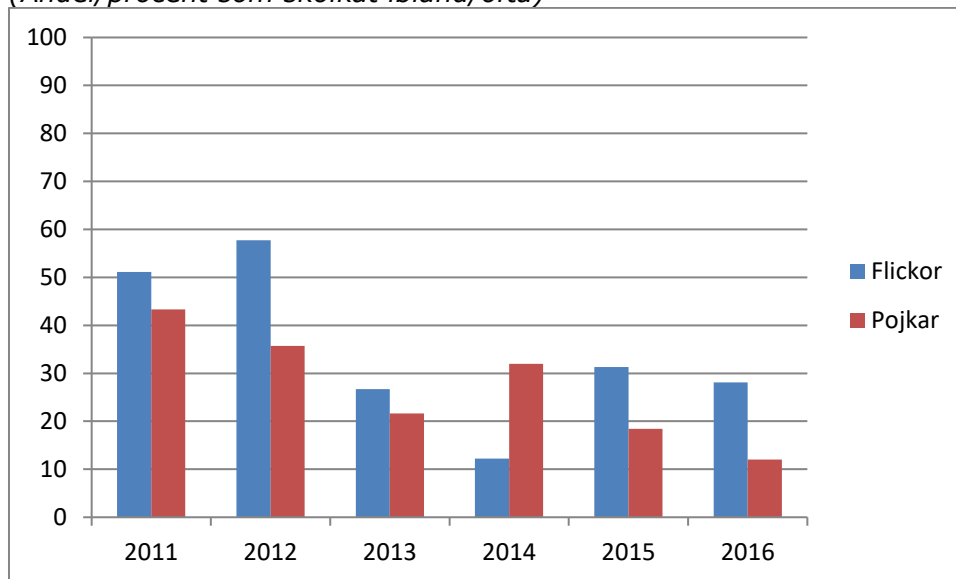
64,4 procent av eleverna totalt upplever sitt mående som bra/mycket bra.

Flickorna upplever sitt mående som sämre jämfört med pojkarna och

undersökningen visar att 9 procent av flickorna upplever sitt mående som dåligt.

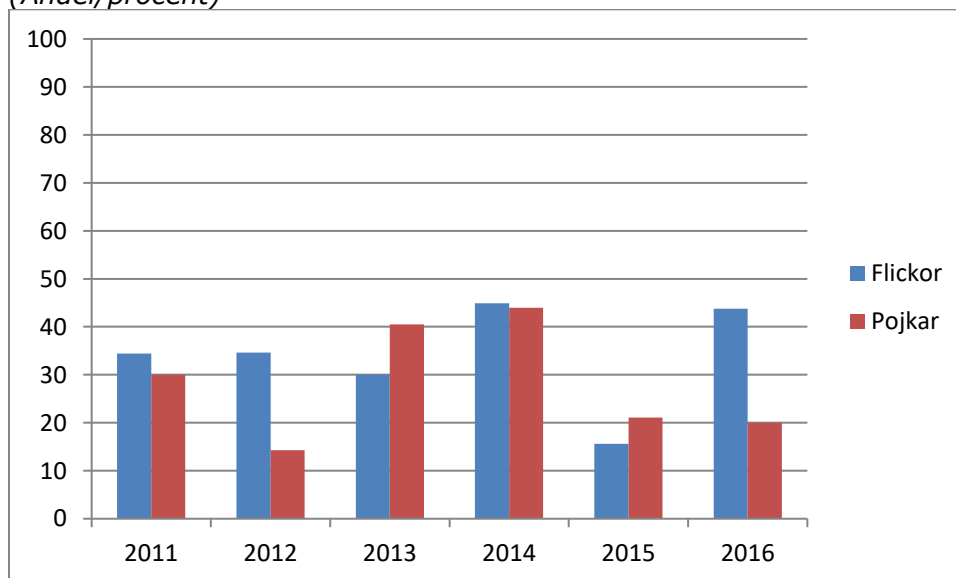
Föregående år låg den siffran på 22 procent. Ingen pojke upplever sitt mående som dåligt.

Diagram 18. Brukar du vara borta från skolan utan giltig anledning?
(Andel/procent som skolkat ibland/ofta)

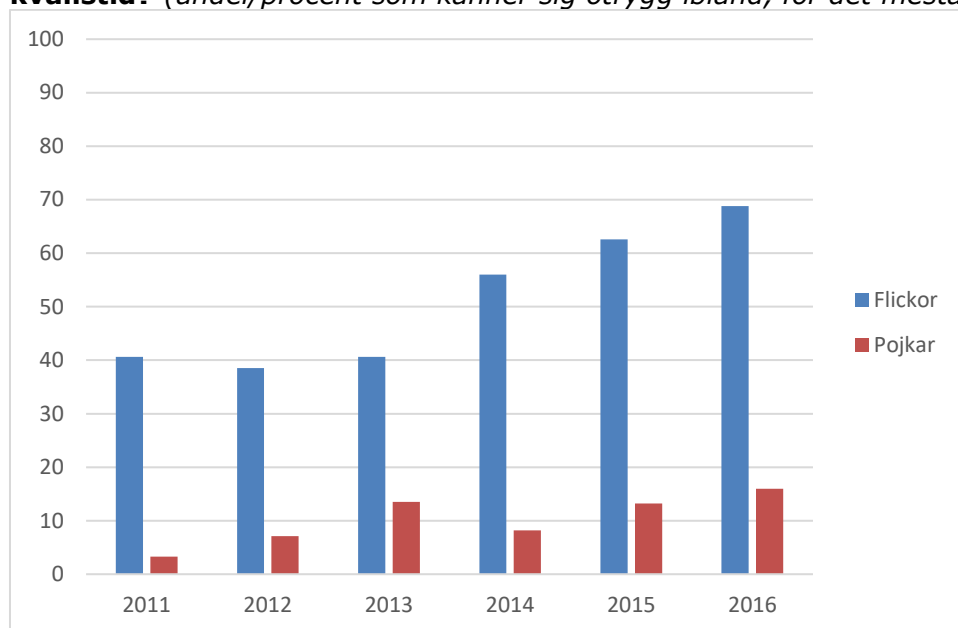
20,3 procent av eleverna uppger att de ibland eller ofta varit borta från skolan utan anledning. Större andel flickor än pojkar skolkar. Vilhelmina ligger under rikssnittet vad gäller skolk. Motsvarande siffror för riket gällande skolk är bland flickor 37,4 och bland pojkar 33,7.

Diagram 19. Är du medlem i organisation/förening
(Andel/procent)

Andelen elever som var medlem i någon/några organisationer eller föreningar var högst 2014 och från att ha varit en minskning föregående år kan vi år se en ökning. Det är större andel flickor än pojkar som är föreningsanslutna. De som inte är föreningsanslutna svarar att de istället bland annat umgås med kompisar och är ute på internet.

Diagram 20. Hur ofta känner du dig otrygg när du vistas ute på gator och torg kvällstid? (andel/procent som känner sig otrygg ibland, för det mesta/alltid)

Diagrammet visar att det är betydligt större andel flickor än pojkar som känner sig otrygga. Otryggheten bland flickorna har blivit större de tre senaste åren. Det ställs också frågor om hur trygg/otrygg eleverna känner sig på andra platser och resultatet visar att på skolan dagtid känner sig 15,6 procent av flickorna otrygga (ibland/för det mesta/alltid) och 8 procent av pojkarna. I sitt bostadsområde kvällstid är 31,4 procent av flickorna otrygga och 16 procent av pojkarna.

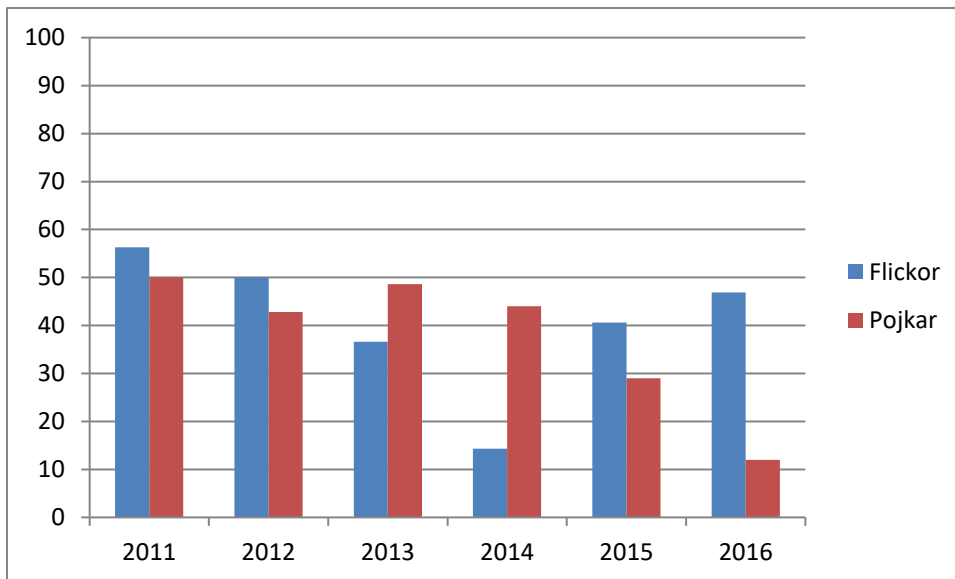
4.2 Elevernas droganvändning

I detta avsnitt redovisas resultatet under respektive drog (tobak, alkohol, narkotika och andra berusningsätt) I text och tabeller visas de områden inom vilka den största förändringen skett. Jämförelser görs med CAN:s rapport i förekommande fall. I tabellbilagan visas det kompletta resultatet.

Tobak

Diagram 21. Röker du?

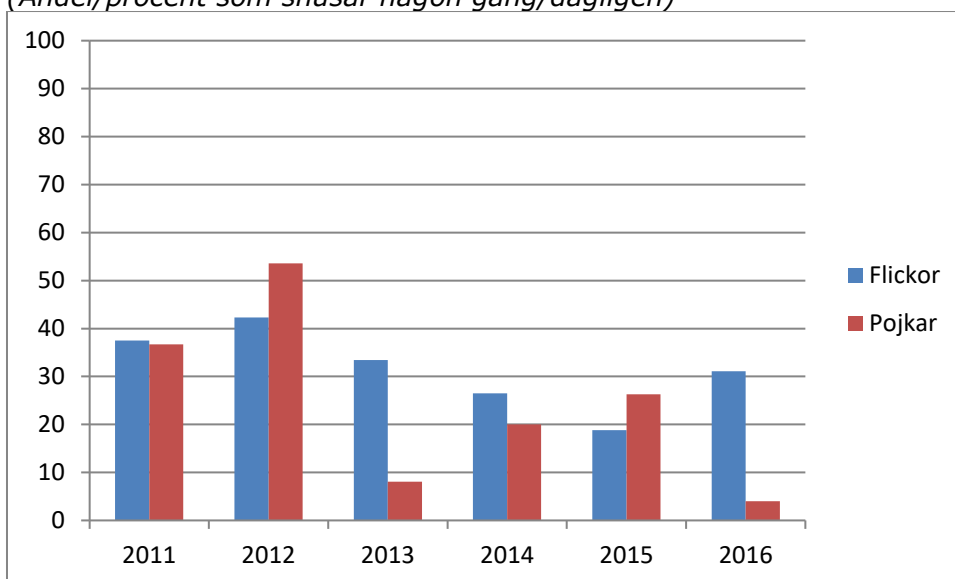
(Andel/procent som röker någon gång/dagligen)

Den totala andelen elever som röker någon gång eller dagligen är 32,2 procent vilket är en större andel än i riket. Där är motsvarande siffror 25,8 procent för flickorna och 22,9 procent för pojkarna. Andelen elever i Vilhelmina som röker dagligen är 18,6 procent vilket är en liten ökning från föregående år då siffran låg på 12,5 procent. Flickor som röker hade minskat varje år från 56,3 procent då undersökningen startade till 14,3 procent 2014, medan det 2015 och 2016 är en ökning av antalet rökande flickor. Rökning bland pojkar visar en nedåtgående trend och i år är det den lägsta siffran (12 procent) sedan undersökningen gjordes för första gången.

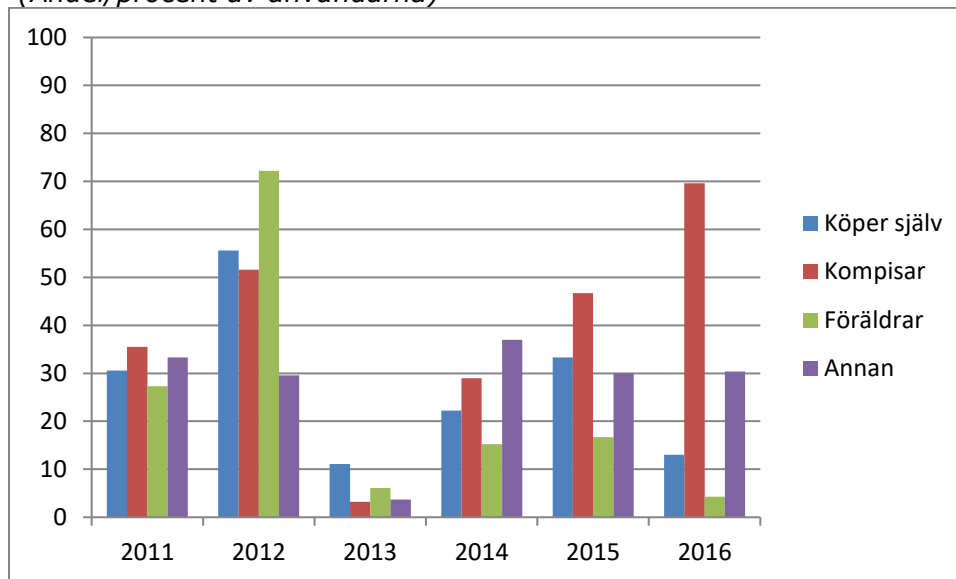
Diagram 22. Snusar du?

(Andel/procent som snusar någon gång/dagligen)

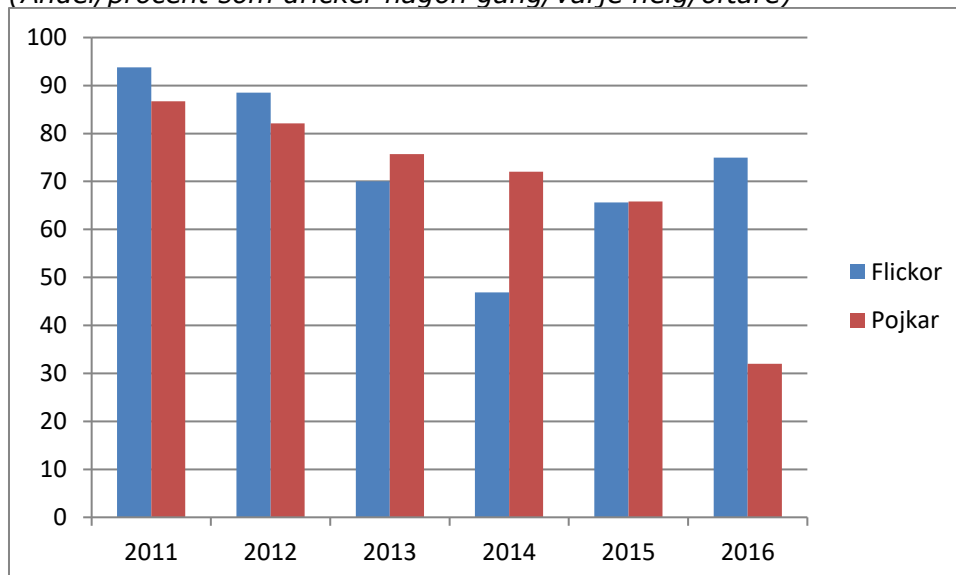

Totalt är det 18,7 procent av eleverna som uppger att de snusar någon gång eller dagligen. Det här året är det fler flickor än pojkar som snusar. Det är betydligt större andel elever som snusar i Vilhelmina än i riket. Den största skillnaden märks bland flickor då andelen flickor i riket som snusar endast är 4,9 procent mot Vilhelminas 31,1 procent. Bland pojkarna är det omvänt, 4 procent av pojkarna i Vilhelmina snusar medan 20,1 procent av pojkarna i riket snusar.

Diagram 23. Hur får du tag på tobak?*(Andel/procent av användarna)*

Diagrammet visar att det vanligaste sättet för eleverna att få tag i tobak de tre senaste åren är via kompisar, följt av att köpa själv eller få tag igenom annan person. Andelen elever som fått tobak från sina föräldrar minskar.

Alkohol**Diagram 24. Alkoholkonsument***(Andel/procent som dricker någon gång/varje helg/oftare)*

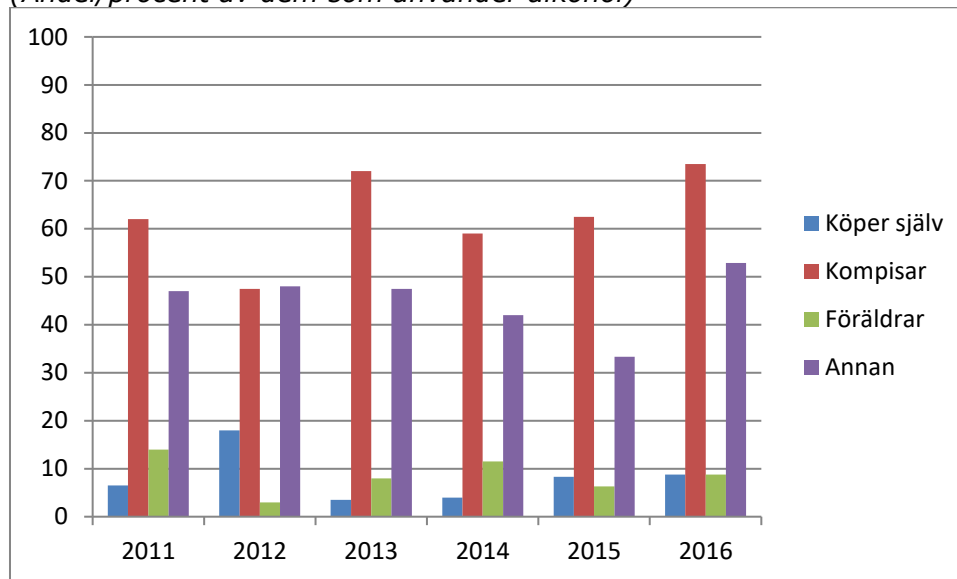
Andelen alkoholkonsumenter ligger i år på totalt 57,6 procent. Det är en liten minskning från förra året. Det är betydligt större andel flickor än pojkar som dricker alkohol. Andelen högkonsumenter är 5,1 procent. Enligt CAN:s undersökning är 75,9 procent av flickorna i riket alkoholkonsumenter och för pojkarna är motsvarande siffra 72,8 procent.

Flickornas konsumtion utgörs framförallt av sprit, vin, starköl/cider och pojkarnas av starköl/cider och sprit.

Bland eleverna totalt är det 40,7 procent som druckit hemtillverkad sprit. Jämför vi med riket är det cirka nio procent.

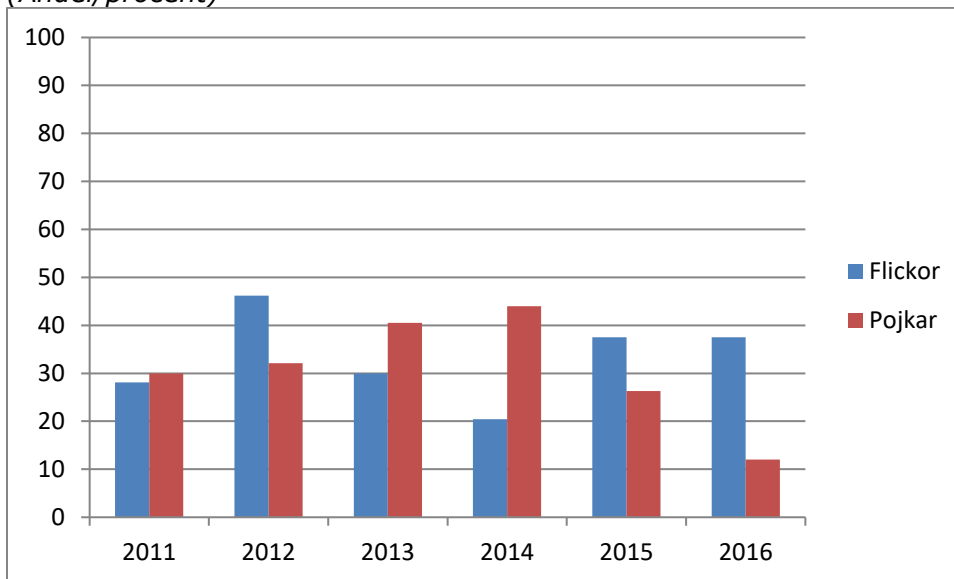
Diagram 25. Hur får du tag på alkohol?

(Andel/procent av dem som använder alkohol)

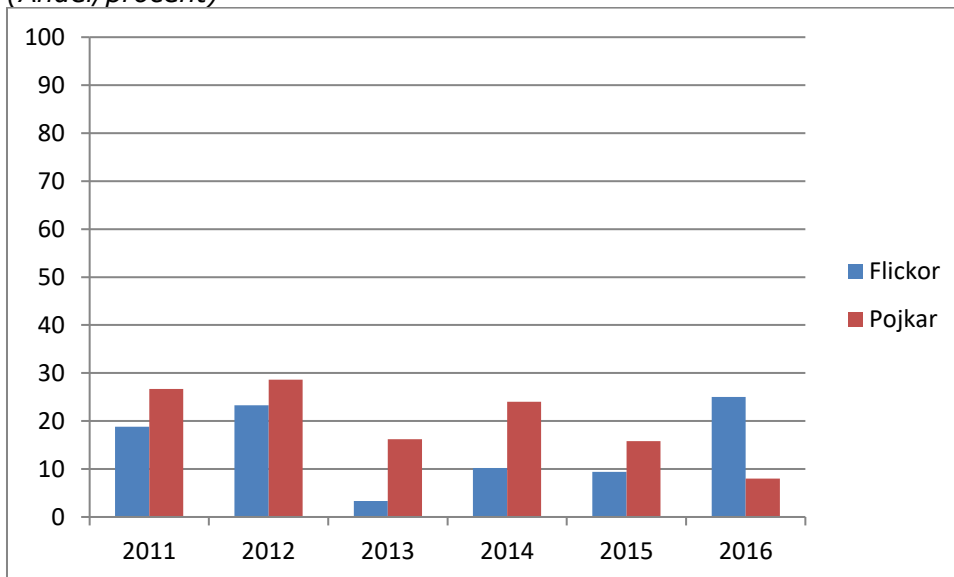
Diagrammet visar att det vanligaste sättet att få tag på alkohol är genom kompisar följt av från annan person. Det är en liten andel elever som köper själv eller får från sina föräldrar.

Diagram 26. Har du åkt ett motorfordon med en berusad förare
(Andel/procent)

Andelen elever som åkt med berusad förare är totalt 28,8 procent. De senaste två åren är det fler flickor än pojkar.

Diagram 27. Har du själv kört ett motorfordon berusad?
(Andel/procent)

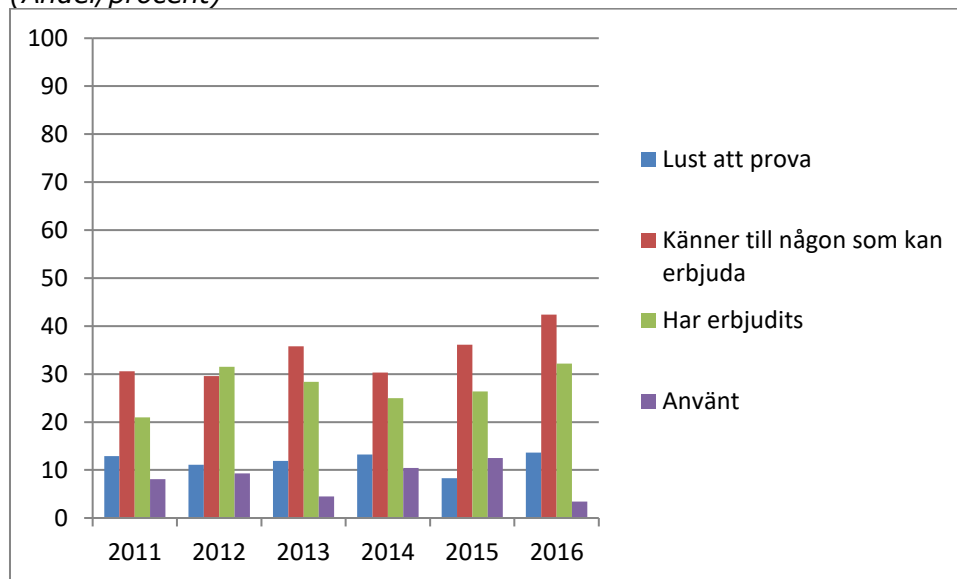

Årets undersökning visar att andelen elever som kört ett motorfordon berusad är 16,9 procent och för första gången sedan undersökningen startades är det fler flickor än pojkar. 25 procent av flickorna har kört berusade.

Narkotika

Diagram 28. Elever som har lust att prova/känner till någon som kan erbjuda/har erbjudits/ använt

(Andel/procent)

Undersökningen visar att det är en mycket liten andel av eleverna som någon gång använt narkotika. Det är i år större andel än tidigare år som känner till någon som kan erbjuda, och som har erbjudits.

Andra berusningssätt

Tabletter eller annan berusning

8 procent av pojkarna (ingen flicka) har någon gång berusat sig på annat än alkohol och narkotika. De har svarat att de berusat sig med sniffning/boffning, nättdroger eller annat.

Kosttillskott

8,5 procent av eleverna har använt kosttillskott. En liten minskning från föregående år.

Dopning

Tidigare år har någon enstaka elev använt dopingpreparat och i år är det ingen som gjort det.

Föräldrars förhållningssätt

I enkäten ställs frågor om elevernas uppfattning angående om deras föräldrar känner till att de dricker alkohol och då svarar 17,6 procent nej. 41,2 procent av eleverna tror att föräldrarna känner till en del av deras konsumtion, medan 38,2 procent svarar att föräldrarna helt och hållet känner till hur mycket de dricker.

Jämför vi med 2015 svarar eleverna i år att deras föräldrar i större utsträckning känner till deras konsumtion.

50 procent av eleverna uppfattar att föräldrarna tillåter att de dricker alkohol vilket är en ökning från 2015, men däremot inte från innan 2015. Andelen elever som uppger att deras föräldrar alltid vet var de är under helgerna ligger på 61 procent vilket är likvärdigt med hur det sett ut tidigare år.

4. DISKUSSION

Inledning

I ANDT-undersökningen deltar de elever som går i årskurs 9 på Hembergsskolan och Åsele Centralskola, samt år 2 på Malgomajskolan. Materialet i undersökningen ska användas som underlag i ett fortsatt förebyggande arbete och redovisas till eleverna, föräldrar, personal, tjänstemän och politiker. Viktigt att påpeka är att undersökningen inte med säkerhet kommer visa den korrekta verkligheten inom respektive kommun. Däremot kan den ses som en resurs och ett medel för att närma oss en gemensam bild av ungdomars mående och vanor.

Resultatet visar att situationen för eleverna i årskurs 9 i Åsele och Vilhelmina liksom förra året skiljer sig åt en del. Vi har valt att benämna det i texten i de fall där avvikelserna kommunerna emellan är tydlig. Vad skillnaderna beror på vet vi inte och om de är varaktiga över tid behöver vi invänta fler års resultat för att avgöra. Om elevernas situation i de olika kommunerna över tid skiljer sig åt kommer det att visa sig i kommande undersökningar. Trots skillnader kommunerna emellan, finns det uppenbara fördelar med att slå ihop kommunernas resultat. Det främsta är att skydda elevernas anonymitet då underlaget är litet. Vi vet också att eleverna i Åsele och Vilhelmina umgås med varandra på fritiden och därmed delar olika sociala sammanhang och kontexter. En del av eleverna i Åsele kommer också gå gymnasiet i Vilhelmina. Det finns därför stora vinster med att samordna förebyggande insatser i de båda kommunerna. ANDT-samordningen med planering och genomförande av insatser i de båda kommunerna kan därigenom också stärkas. Det är också en fördel för oss som arbetar med de här frågorna i respektive kommun, då ANDT-delen endast utgör en begränsad del av våra ordinarie tjänster. Dessutom är som

tidigare nämnt önskvärt att även få Dorotea att delta i undersökningen och det finns inom olika andra områden redan samverkan mellan våra tre kommuner vilket gör det naturligt att även samverka inom ANDT.

I dialog med ungdomar kan vi bland annat få vetskap om hur ungdomars utsatthet för droger kan minskas och deras benägenhet att vilja använda droger. Det skapas därigenom möjligheter för ungdomarna att själva påverka information och undervisning vad gäller ANDT. Resultatet bör användas som underlag för hälsofrämjande och förebyggande arbete exempelvis i kommunala nämnder/utskott och styrelser, föreningar och i kommunernas samverkansgrupper bestående av polis, individ- och familjeomsorg, skola och fritidsgård med flera.

Social situation

Dålig trivsel i skolan, mobbing och skolk utgör riskfaktorer för elever och påverkar ytterst skolresultatet. Aktuell forskning visar att elever som trivs och fungerar väl i skolan löper mindre risk att utveckla olika typer av problem och drogmissbruk. Det drogförebyggande arbetet bör därför också handla om att skapa ett gott skolklimat och främja en god lärandemiljö.

Det finns flera insatser som bidrar till ett gott skolklimat, förbättrar elevernas skolprestationer och därmed har goda förutsättningar att reducera bruket av ANDT.

Exempel på sådana insatser är insatser som fokuserar på:

- lärarnas sätt att möta eleverna, ex. vägledning och gränssättning, höga realistiska förväntningar.
- skolans sätt att möta föräldrarna, dialog med föräldrarna
- att stärka elevernas sociala och emotionella kompetens
- att reducera förekomst av mobbning
- att utveckla arbetet med elevhälsan
- tydlig förankrad policy kring ANDT (alkohol, narkotika, doping, tobak), mobbning etc.
- närvarande vuxna i skolmiljön

Glädjande att se är att de flesta eleverna i årskurs 9 trivs bra i skolan, både i Åsele och Vilhelmina kommuner. I Åsele trivs eleverna något bättre i skolan och med skolarbetet och undervisningen än eleverna i Vilhelmina. Skillnaden i år är dock är marginell, medan det 2015 var större skillnad. Tittar vi däremot på de som inte trivs i skolan sticker Vilhelmina ut med sina 13,2 procent flickor. Varför det är en grupp flickor i årskurs nio i Vilhelmina som trivs dåligt i skolan är en fråga som väcker funderingar.

2015 kunde vi se att eleverna (årskurs 9) i Åsele i mindre utsträckning skolkade och kände sig mobbade än eleverna i Vilhelmina vilket kunde vara en bidragande faktor till att deras trivsel var högre. I år ser vi inga skillnader kommunerna emellan utifrån hur eleverna besvarat de frågorna vilket också kan hänga ihop med att trivseln i år är mer lika.

När det gäller föreningsanslutna elever i år 9 skiljde sig kommunerna åt 2015, men i år finns ingen nämnvärd skillnad. Studier visar att ungdomarnas deltagande i organiserad fritidsverksamhet är en skyddsfaktor och därför känns det viktigt att värva och behålla ungdomarna så länge som möjligt i föreningslivet.

Flickorna känner sig i större utsträckning än pojkarna otrygga, och det gäller både i skolan, i deras bostadsområden och ute på gator och torg. Att mer än hälften av flickorna känner sig otrygga när de vistas ute på gator och torg kvällstid är alarmerande och kommunerna bör se över hur de kan göra offentliga miljöer mer trygga.

Gymnasiet år 2

Eleverna i år 2 på gymnasiet trivs i hög grad i skolan. Våra gymnasieelever trivs i skolan i samma utsträckning som eleverna i snitt i riket gör och till och med lite bättre. Malgomas skolan har de senaste åren satsat på att öka trivseln och måendet hos eleverna vilket vi ser spår av i den här undersökningen. De sista tre åren har trivseln bland eleverna ökat. Skolan har sedan något läsår tillbaka en vision om att bli/vara Lapplands bästa gymnasium och målmedvetet har skollärovervakningen och personalen tagit fram målsättningar för att nå sin vision. Vi

kan även se att det är mindre andel elever som skolkar de senare åren jämfört med tidigare år. Jämför vi med riket kan vi se att mindre andel elever skolkar här. Personal på Malgomajskolan har själva framfört att CSN:s hårdare regler kring studiestöd påverkar andelen skolkare och troligt är att även skolans arbete med att minska skolket och öka trivseln är något som bidragit.

Föreningsanslutna elever i år 2 på gymnasiet har stigit sedan föregående år. Antalet föreningsanslutna kan antas bero på hur föreningslivet lyckats med att få fungerande ledare och grupper, men också på vilka normer och kulturer som finns i samhället. I vissa årskullar tycks ett mindre intresse finnas för att delta i organiserade aktiviteter, eller beror det på att det just de åren finns mindre aktiv föreningsverksamhet? Som en del av Vilhelmina kommuns förebyggande arbete finns en samverkansgrupp "förebyggargruppen", i vilken representanter från föreningslivet finns och den gruppen är ett bra forum att diskutera den här frågan i.

Tobak

En tidig tobaksanvändning är en betydande riskfaktor när det gäller normbrytande beteende. Forskning visar att det finns tydliga samband mellan tobaksbruk och andra faktorer såsom alkoholbruk, skolk, droganvändning etc. Det är därför angeläget att kommunernas förebyggande arbete fokuserar på att få ungdomar att förbli tobaksfria. Tobaksprevention är det första området för kommunerna att prioritera för att motverka att sociala problem uppstår.

Bland eleverna i årskurs nio i Åsele och Vilhelmina röker totalt 19,1 procent, vilket är en liten minskning från 2015. Det är större andel flickor än pojkar som röker. Undersökningen visar också att flickorna är tidigare än pojkarna att röka sin första cigarett, vilket gör flickorna till en viktig målgrupp för ett tidigt förebyggande arbete. Bland flickorna i årskurs nio röker 30,2 procent vilket kan jämföras med riket där 12,4 procent av flickorna röker. Vilhelmina och Åsele sticker alltså ut avseende rökning och det förebyggande arbetet mot tobak behöver stärkas.

Det är totalt 13,3 procent av eleverna som snusar. Fler pojkar än flickor. Även här sticker Vilhelmina ut i förhållande till riket. 78,1 procent av eleverna i årskurs

nio är tobaksfria och ett förbyggande arbete handlar om att stärka de eleverna i deras beslut. Kommunernas och skolornas handlingsplaner och policys bör ha som utgångspunkt att skydda eleverna genom att erbjuda tobaksfria skoltider. I båda kommunerna finns ett väl uppbyggt arbete kring metoden tobaksfriduo. Eleverna i årskurs sex och deras föräldrar får information om tobaksfriduo och de som önskar skriver sedan ett kontrakt med en vuxen som innebär att både eleven och den vuxne ska förbli tobaksfri under högstadietiden. Bland eleverna i Vilhelmina skriver en mycket stor andel (över 90%) på kontraktet. Kontraktet följs sedan upp varje läsår med en försäkran om fortsatt tobaksfrihet. Frågan är om det arbetet behöver kompletteras med nya grepp och metoder?

Gymnasiet år 2

Bland flickorna i år 2 på gymnasiet kan vi liksom förra året se en ökning av andelen rökare, vilket är en avvikelse från det mönster vi kunde se föregående fyra år. Tittar vi på de senaste två åren har andelen rökande flickor ökat (likadant i årskurs nio) vilket gör att flickorna utgör en särskild grupp som det förebyggande arbetet bör fokusera på. Andelen flickor som är tobaksanvändare är högre i Vilhelmina än i riket, och när det gäller snusning är det betydligt högre andel i Vilhelmina än i riket. Tobak är, som tidigare nämnt, ett prioriterat arbetsområde när det gäller förebyggande arbete. Malgomajskolan har de senaste åren fokuserat på att förebygga tobaksbruk bland eleverna på skoltid, bland annat genom att införa rökfria områden samt erbjuda eleverna tobaksavvänjning vilket är satsningar som behöver fortgå.

Alkohol

Alkohol är en drog som har hög acceptans i samhället. Alkohol används i många sammanhang som en måltidsdryck och unga präglas naturligtvis av det. Ungas tillgång till alkoholfria miljöer kan vara begränsade och det i kombination med att vuxna har ett tillåtande förhållningssätt gör alkoholen till ett normalt inslag i många ungas liv. Det finns ett viktigt samband mellan ungas alkoholvanor och deras föräldrars förhållningssätt. Nickolaus Koutakis forskningsstudie från Örebro universitet, visar att ju mer tillåtande föräldern är desto tidigare och desto mer dricker barnet. Samma forskning visar att föräldrar i hög utsträckning är mer restriktiva ju yngre barnet är, men i takt med att barnet blir äldre blir

föräldrarnas förhållningssätt alltmer tillåtande – trots att barnet/den unge är under 18 år. Det är ett starkt skäl för att kommunernas förebyggande arbete bör ta riktning mot att engagera föräldrar.

Att ungdomar börjar dricka vid låg ålder är oroande. Den som dricker mycket och ofta i unga år löper större risk att utveckla ett beroende än de som har en senare alkoholdebut. Amerikansk forskning visar att för varje år som alkoholdebuten skjuts upp minskar risken för framtida beroende. Att dricka alkohol som ung tonåring är också riskfyllt utifrån att de har svårt att bedöma konsekvenserna av sitt drickande och svårare att märka när de blir berusade och blir därför ofta påverkade mycket fort.

Bland eleverna i årskurs nio i Åsele och Vilhelmina kommuner är totalt 33,3 procent alkoholkonsumenter, det vill säga att de dricker någon gång, varje helg eller oftare. Den totala andelen alkoholkonsumenter är lika stor som förra året. Skillnaden i år är att det är större andel flickor än pojkar som dricker alkohol. Jämför vi med riket ligger vi under snittet. I riket är 43,7 procent av flickorna alkoholkonsumenter, och 35,8 procent av pojkarna.

14 år är den vanligaste åldern för alkoholdebut, både i år och förra året. Förebyggande insatser och temadagar bör planeras utifrån det faktumet.

Majoriteten av eleverna i årskurs nio, närmare bestämt 66,7 procent dricker inte alkohol och de utgör med andra ord en stor majoritet. Det förebyggande arbetet bör ha som utgångspunkt att stärka den majoriteten i deras beslut att inte dricka alkohol. Många gånger i vårt arbete har vi mött på elever som har en uppfattning att det är långt fler som dricker än som inte gör det. Det kan benämnas som ett majoritetsmissförstånd som handlar om att den enskilde tror att andra har druckit fastän de inte gjort det. Ett sätt att stärka majoriteten av eleverna att förbli alkoholfria (till dess de har åldern inne) är att medvetandegöra dem om att de tillhör majoriteten.

Ser vi över tid minskar alkoholkonsumtionen hos våra ungdomar. Även undersökningar som genomförts i riket (CAN) visar på en tydligt nedåtgående trend. Minskningen kan förklaras bero på attityder och normer som är rådande

bland ungdomar. En annan förklaring kan vara att ungdomar är mer hälsomedvetna idag och tränar i större utsträckning än tidigare. Dataspelandet som social umgängesform ökar och ungdomar spelar istället för att dricka. En annan förklaring är att föräldrar är mer upplysta idag och därför intar ett alltmer restriktivt förhållningssätt.

Det vanligaste debuttillfället för att dricka alkohol hos våra ungdomar är examen vilket gör att fältarbete bör genomföras under examensveckan/kvällen. Vi kan se att ungdomarnas utevistelse under kvällar och helger har förändrats. När undersökningen genomfördes bland de första gångerna (i Vilhelmina) vistades ungdomar ute på gator och offentliga samlingsplatser relativt frekvent. Som fältarbetare träffade vi alltid på större ansamlingar av ungdomar. De senaste två åren har detta dock förändrats. Vi vet att alltfler ungdomar idag i lägre åldrar än tidigare är motorburna och a-traktorerna utgör en samlingsplats för dem. Fältarbetet behöver hitta nya vägar för att nå fram till ungdomar mer effektivt.

Det vanligaste sättet att få tag på alkohol är genom kompisar. Kommunerna behöver genomföra antilångningskampanjer i samarbete med systembolaget.

Gymnasiet år 2

För eleverna i år 2 på gymnasiet kan vi se en liten minskning av andelen alkoholkonsumenter från år till år sedan undersökningen gjordes för första gången. Just det här året är det stor skillnad mellan andelen flickor och pojkar som dricker. Vilhelmina ligger under rikssnittet vad gäller alkoholkonsumtion.

Vilhelmina sticker ut vad gäller att ha druckit hemtillverkad sprit med sina 40,7 procent. Att jämföra med rikets cirka nio procent. 2015 var det lika stor andel som druckit hemtillverkad sprit vilket gör att vi behöver titta mer på det här. Uppfattningen har varit att konsumtionen av hemtillverkad sprit över tid har minskat, men nu finns anledning att följa utvecklingen.

Alkohol och trafik

Med motorfordon menas bil, epa/a-traktor, skoter, moped och andra motordrivna fordon. Lagstiftningen kring rattonykterhet är tydlig och den jämställer moped och skoter med bil. Resultatet av undersökningen är oroande och vi ställer oss frågan om vilka attityder och normer som är rådande bland våra ungdomar. Det verkar vara långt ifrån självklart för alla elever att vara nykter i trafiken. Här behövs insatser för att göra ungdomarna medvetna om risker och konsekvenser. Problemet bör prioriteras och tydliggöras för vuxna som har ett ansvar att förmedla och tydliggöra konsekvenser för detta beteende. Det krävs att föräldrar och andra vuxna själva har ett restriktivt och tydligt förhållningssätt till alkohol och trafik.

Bland eleverna i årskurs nio i Åsele och Vilhelmina är det totalt drygt 26 procent som åkt ett motorfordon med en berusad förare. Bakom den siffran finns ungdomar som trots olika förebyggande insatser inte är medvetna om riskerna och konsekvenserna av sina val. Det är 5,7 procent av eleverna som själva kört onykter. En låg siffra, men även här bör en absolut nolltolerans råda.

Gymnasiet år 2

I år 2 på gymnasiet har 28,8 procent av eleverna åkt med en berusad förare och 16,9 procent har själva kört berusade. Även här finns anledning att fundera kring hur de förebyggande insatserna kan förbättras då de elever som åker med berusad förare eller själva kört berusade utsätter sig själva och andra för en stor risk. Dialog i förebyggargruppen pågår och polisen har fått information om det här resultatet.

Narkotika

Närheten till narkotika är i dag en verklighet för många av våra ungdomar och tillgängligheten tycks hela tiden öka. Idag finns narkotika ett knapptryck bort på internet och alternativ information visar på positiva effekter av drogen istället för att nämna riskerna. Både i Sverige och i andra länder finns en liberal inställning och syn på narkotika. Om vi ska nå den nollvision som finns när det gäller narkotika måste insatser göras för att minska tillgång och efterfrågan, men också genom påverkan av ungas inställning. Ett arbete som bör ske i samverkan mellan flera aktörer som exempelvis polis, individ- och familjeomsorgen, skola, fritid m.fl. Upplevelsen är att det finns nyfikna och drogbenägna ungdomar i såväl Åsele som Vilhelmina. Enligt FRIS i Skellefteå, sker den största

nyrekryteringen i åldern 18-25 år. En stor riskfaktor är ungdomsarbetslösheten, det är viktigt för alla att känna sig behövd i samhället. En annan riskfaktor är också ungdomarnas mående. Eftersom vi vet att tobak kan vara en inkörsport till narkotika är det oerhört viktigt att vi håller våra ungdomar tobaksfria.

Bland eleverna i årskurs nio i Åsele och Vilhelmina är det framförallt flickorna som utgör en riskgrupp. Större andel flickor än pojkar har lust att prova narkotika och flickor kommer i större utsträckning i kontakt med narkotika än pojkarna gör. Vi får inte glömma att det är en mycket liten andel av eleverna som någon gång använt narkotika, men en eller ett par personer är ändå för många. Önskvärt är att ingen elev i årskurs nio använder narkotika.

Gymnasiet år 2

För gymnasiet år 2 är det en mycket liten andel av eleverna som någon gång använt narkotika. Under de år som undersökningen genomförts är det den lägsta siffran någonsin vilket är glädjande. Vi vet att gymnasieskolan aktivt jobbat med att tidigt upptäcka och bemöta elever där det finns misstanke om droger. Det arbetet har gett resultat. En viktig faktor för ungdomars vanor är de vuxnas inställning och ett tydligt restriktivt förhållningssätt minskar ungdomars droganvändning. Eleverna känner i större utsträckning än tidigare till någon som kan erbjuda narkotika, och hos drygt 10 procent finns en lust att prova narkotika. Bland de yrkesverksamma professionerna runt ungdomarna upplevs ett minskat intresse och användande av narkotika. Polisen berättar att de får in mindre tips nu är tidigare och elevhälsopersonal uppger sig möta färre elever som använder narkotika. Förebyggande insatser mot narkotika är trots den upplevelsen viktig att upprätthålla.

Andra berusningsmedel, kosttillskott och dopning

Att sniffa eller boffa innebär att man andas in gaser och får ett rus när gaserna når hjärnan som utsätts för syrebrist. Resultatet visar att det av eleverna i årskurs nio endast är någon enstaka som har provat.

Skillnaden mellan kosttillskott, läkemedel och dopning kan vara hårfin. Många preparat på marknaden är otillräckligt kontrollerade och kan innehålla dopningsklassade substanser. Muskelökande och testosteronhöjande kosttillskott, så kallade prestationshöjande, kan innehålla förbjudna och farliga

substanser. En frisk människa behöver inga tillskott så länge man äter en normal kost, särskilt en ung människa. Däremot kan en överkonsumtion av tillskott bli påfrestande och riskfyllt för kroppen. Hur kommer det sig att runt 12,4 procent av eleverna i årskurs nio och 8,5 procent i år 2 på gymnasiet har tagit kosttillskott? Är riskerna inte tillräckligt kända för dem?

Varken i årskurs nio eller år två på gymnasiet har någon svarat att de använt dopingpreparat.

Föräldrar

Familjen och föräldrarna har en stor betydelse som skydd för att de unga inte ska hamna snett i tillvaron och som stöd om det ändå händer. Vi vet idag att en rad risk- och skyddsfaktorer påverkar de unga när det gäller normbrytande beteende. Det handlar nästa alltid om faktorer som samverkar. Vissa av dem är av samhällskaraktär, andra är knutna till skolmiljön och ytterligare viktiga faktorer handlar om familjen och fritiden. Till detta kommer individuella och personliga förutsättningar.

Att samtala med sin tonåring om tobak, alkohol och andra droger är inte alltid lätt - men nödvändigt. Föräldrars åsikter är betydelsefulla. Föräldrar har en mycket viktig roll i att påverka sitt barns attityder och beteenden. Föräldrarnas förhållningssätt påverkar de val ungdomen gör. Ungdomar bryr sig fortfarande om vad deras föräldrar säger - även om det inte verkar så i stunden. Alla tonårsföräldrar kan göra stor skillnad genom att sätta tydliga gränser och säga nej till tobak, alkohol och andra droger. En av de viktigaste anledningarna till att ungdomar avstår från tobak, alkohol och andra droger är att deras föräldrar förväntar sig det. Att elever får tag på tobak och alkohol via sina föräldrar bör ses som bristande föräldraansvar. I det förebyggande arbetet behöver vi fortsätta upplysa föräldrar om hur deras förhållningssätt och inställning påverkar deras ungdomar. Det föräldramötesbaserade program som finns, Effekt, bör fortsätta användas. Det har tidigare funnits en myt om att ungdomar som får alkohol av sina föräldrar dricker mindre, men idag vet att förhållandet är precis tvärtom. En fråga vi får är om den myten trots allt lever vidare hos de föräldrar som förser sina 15 och 16-åringar med alkohol?

I år är det mycket glädjande att se att ingen elev i årskurs nio har fått tobak från sina föräldrar. Däremot är 20 procent av eleverna i årskurs nio som har fått alkohol från sina föräldrar. Det är framförallt till flickor som föräldrarna ger alkohol.

65,7 procent av eleverna i årskurs nio upplever att deras föräldrar inte tillåter att de dricker alkohol, vilket är glädjande. Det är dock en liten minskning från förra året och förhoppningen är att ett förebyggande arbete riktat mot föräldrarna, till exempel Effekt, kan bidra till att den siffran höjs. Föräldrarna är de som här behöver ta ett större ansvar och behålla sitt uttalade restriktiva förhållningssätt till tobak, alkohol och droger även när deras barn börjar bli äldre.

Bland eleverna i år 2 på gymnasiet är det 50 procent som uppfattar att föräldrarna tillåter att de dricker vilket är en ökning från förra året, men dock inte från tidigare år.

Vi vet att föräldrar blir alltmer tillåtande i takt med att deras barn närmar sig 18 år, men alkohollagstiftningen är tydlig och ett förebyggande arbete på området bör rikta in sig på att få föräldrar att inta en position som är i linje med lagen. Att köpa ut till någon som är under 18 år är olagligt, men vår förhoppning är att föräldrar framförallt ska bygga sitt resonemang om att inte köpa ut på att de vill skydda sina barn. Föräldrar är förebilder för sina barn! Undersökningen visar att det finns föräldrar som förser sina barn med alkohol (20 procent av eleverna i årskurs nio och 8,8 procent av gymnasieeleverna) och som tidigare nämnt behöver det förebyggande arbetet även rikta insatser mot föräldrarna.

Det är av stor betydelse att föräldrar blir medvetna om olika riskfyllda miljöer och aktivt deltar i att skapa trygga miljöer för våra ungdomar. Dagens ungdomar skapar nya mötesplatser genom mobilen och internet, där vuxenvärlden oftast har dålig insyn. Där finns både bilder på påverkade ungdomar, tips på fester samt narkotikaliberala påståenden. Det förekommer även mobbning och kränkningar i den uppsjö av sociala medier som finns att tillgå.

Årets undersökning visar att drygt hälften av eleverna i årskurs nio har föräldrar som *alltid* vet var deras barn befinner sig på fredag- och lördagskvällarna. 34 procent vet ibland var de är. Det tillsammans visar att majoriteten av föräldrarna har god kännedom om var deras barn befinner sig vilket är en skyddande faktor.

Internet gör det även enkelt att få tag i tobak, alkohol och narkotika samt spel om pengar på nätet. Den här utvecklingen går dock inte att stoppa och det finns ingen anledning att göra det heller utan det vi måste fråga oss är, hur får vi föräldrar och andra vuxna att skaffa sig mer kunskap och framförallt insyn i vad ungdomarna gör på Internet?

Trygghet

Resultatet av undersökningen visar att det framförallt är flickorna som känner sig otrygga i samhället. En relativt hög andel svarar att de känner sig otrygga på gator och torg kvällstid. Anledningen till otryggheten går inte att finna i undersökningen, men bör vara en ögonöppnare för kommunpolitiker och polis. Vilket samhälle vill vi ha och vilka insatser krävs för att nå dit?

Framgångs- och skyddsfaktorer

I det drogförebyggande arbetet lyfts ofta följande framgångsfaktorer fram.

- Att fritidsledare med dess relationsbärande och elevnära (ungdoms) arbetet har stor betydelse i det drogförebyggande arbetet. Fungerande förebyggande elevhälsa på grundskolan har även det en positiv effekt.
- Att fritidsgårdarnas drogfria verksamhet och erkända metoder i att möta ungdomar, spelar en stor roll i det drogförebyggande arbetet. Att skapa möten ungdomarna emellan samt ungdomar och vuxna i en drogfri miljö har betydelse för ungdomarnas framtida val.
- Att det finns goda förebilder i elevernas/ungdomarnas närhet såsom föräldrar, vuxna i skolan, ungdomsledare med flera.
- Att föräldrarna är restriktiva i sitt förhållningssätt gällande tobak, alkohol och droger. Detta ger ungdomarna större möjlighet att avhålla sig från att röka, snusa, dricka och att ta droger
- Att elever som bor hemma hos sina föräldrar har ett bättre skyddsnät än de med eget boende.

- Att finnas i ett socialt nätverk i form att vara medlem i en organisation/förening främjar trivsel, tobak -, alkohol-, och drogfrihet. Det är därför viktigt att behålla eleverna/ungdomarna i organisationer/föreningar och att dessa har en levande drogpolicy och bedriver ett aktivt drogförebyggande arbete.
- Att skapa möjlighet till drogfria mötesplatser för eleverna/ungdomarna har också visats sig vara av stor vikt i träningen att umgås utan alkohol och droger.
- Att verka för en höjd debutålder vad gäller tobak och alkohol är viktigt för att motverka framtida tobak, alkohol- och drogmisbruk.
- Att eleverna/ungdomarna får vara delaktiga i information och arrangemang som är drogfria.
- Ungdomars inflytande och delaktighet i skolan och på fritiden är betydelsefullt. Att som ungdom känna sig sedd, behövd och viktig för samhället.
- Att skolorna har ett gott skolklimat och främja en god lärandemiljö. Att ha elever som trivs och fungerar i skolan är drogförebyggande.
- Tydlig och förankrad policy kring ANDT i skola, fritid- och föreningsverksamhet har stor betydelse.
- Tydligt och kärleksfullt föräldraskap

Insatser i respektive kommun

Här nedan redovisas ett urval av de insatser som genomförs i kommunerna, samt som är planerade och även de som det finns behov av.

Insatser i Åsele kommun

- Kommunens fälttjänstgöring under särskilda risk/debutkvällar.
- Överenskommelse mellan polis och kommunen
- Polisen arbetar enligt Kronobergsmodellen där de offensivt beslagtar alkohol från underåriga, utreder var alkoholen kommer ifrån och försöker åtala de som langar/säljer till underåriga. Det är en tydlig markering och en stor hjälp i det förebyggande arbetet.
- Samverkan i frågor om ANDT/BRÅ mellan olika aktörer på olika nivåer.

- Tillämpning av metoder i skolan som exempelvis: hälsosamtal och kontraktsskrivning inom Tobaksfri Duo.
- Drogfria arrangemang vid riskkvällar, exempelvis vid skolavslutningen. Drogfria mötesplatser och arrangemang är ett viktigt inslag i det främjande och förebyggande arbetet för att träna ungdomar att umgås utan alkohol och droger.
- Anti-langningskampanj inför skolavslutning
- Samarbete mellan skola, individ- och familjeomsorg, polis och fritidsgården har en stor betydelse i det förebyggande arbetet.
- Föräldrastödsutbildning i form av ABC och älskade förbannade tonåring.
- Utbildning för restaurangpersonal i ansvarsfull alkoholserving.

Insatser som är på väg att starta upp i Åsele

- Erbjuda stöd och hjälp till de ungdomar som vill sluta med tobak.
- Tillämpning av Effekt

Insatser i Vilhelmina kommun

- Kommunens fälttjänstgöring under särskilda risk/debutkvällar.
- Överenskommelse mellan polis, kommunen och landstinget.
- Polisen arbetar enligt Kronobergsmodellen där de offensivt beslagtar alkohol från underåriga, utreder var alkoholen kommer ifrån och försöker åtala de som langar/säljer till underåriga. Det är en tydlig markering och en stor hjälp i det förebyggande arbetet.
- Erbjuder stöd och hjälp till de ungdomar som vill sluta med tobak
- Samverkan i frågor om ANDT/BRÅ mellan olika aktörer på olika nivåer.
- Tillämpning av metoder i skolan som exempelvis: Effekt (ÖPP-Örebro preventionsprogram), hälsosamtal, kontraktsskrivning inom Tobaksfri Duo mm.
- Vilhelminas skolor och fritidsgårdar är rökfria, vilket även omfattar områdena runt omkring. Hembergsskolan har även tobaksfri skoltid.
- Drogfria arrangemang vid riskkvällar, exempelvis på WWW och vid skolavslutningen. Drogfria mötesplatser och arrangemang är ett viktigt inslag i det främjande och förebyggande arbetet för att träna ungdomar att umgås utan alkohol och droger.

- Samarbete mellan skola, individ- och familjeomsorg, polis och fritidsgården har en stor betydelse i det förebyggande arbetet.
- Vuxna/föräldrar på stan som finns ute under särskilda risk- och debutkvällar är viktiga i det förebyggande arbetet
- Anti-langningskampanj inför skolavslutning
- Föräldrastödsutbildning i form av ABC och älskade förbannade tonåring.
- Utbildning för restaurangpersonal i ansvarsfull alkoholservice.

Planerade/behövliga insatser för båda kommunerna

- Handslaget för tobaksfri uppväxt, omtag (Vilhelmina) och nystart (Åsele) där tobaksfritt ledarskap är en viktig del i verksamheter/föreningsliv som möter barn/unga.
- Hälsodag för åk 8 varje år.
- I Åsele: Vuxna/föräldrar som finns ute under särskilda risk- och debutkvällar är viktiga i det förebyggande arbetet

Avslutning

Resultatet i denna rapport ger kommunerna möjlighet att prioritera och handla utifrån de lokala förutsättningar som finns. Rapporten kan dessutom ge kunskap om hur effektiva de lokala insatserna varit. Resurser till förebyggande arbete och att ungdomar har en meningsfull fritid bör därför prioriteras i kommunerna. Missbruk och beroende leder inte enbart till personliga tragedier utan medför även stora kostnader för samhället.

För läsare som mer ingående vill ta del av mer data från ANDT undersökningen 2016 hänvisas till kommunernas ANDT-samordnare.

FAKTA FRÅN ÅRETS ANDT-UNDERSÖKNING

- ELEVERNA TRIVS BRA I SKOLAN OCH MED SKOLARBETET
- DE FLESTA UPPLÉVER SITT MÅENDE SOM BRA, MEN FLICKORNA MÅR SÄMRE OCH BLAND DEM FINNS INDIVIDER SOM MÅR DÅLIGT
- FLICKORNA RÖKER, SNUSAR OCH DRICKER OCKSÅ ALKOHOL I STÖRRE OMFATTNING ÄN POJKARNA
- FLICKORNA KÄNNER SIG OCKSÅ I STÖRRE OMFATTNING OTRYGGA
- FÖRÄLDRARNA HAR EN RESTRIKTIV INSTÄLLNING TILL OM BARNEN FÅR DRICKA OCH DE ALLRA FLESTA FÖRÄLDRAR GER VARKEN TOBAK ELLER ALKOHOL TILL SINA BARN